

„SERVA LEGEM ...”

2012

Tartalomjegyzék

Bevezetés	4
I. Az esküdszék intézményének rövid történeti áttekintése	7
II. Mi az esküdtbíráskodás, helye a jogrendszerben, érvek-ellenérvek	10
III. Néhány eljárás-dogmatikai kérdés az esküdtbíráskodással összefüggésben	14
III.1. Társasbíráskodás mint büntető eljárásjogi alapelv	
III.2. Jogbíráóság-ténybíráóság kérdésköre	
III.3. Miben döntsön az esküdszék?	
IV. Az esküdtbíráskodás az Amerikai Egyesült Államok jogrendszerében	17
IV.1. <i>Az esküdtbíráskodás helye az amerikai büntetőeljárásban</i>	
IV.2. <i>Az amerikai esküdszék fajtái, jellemzőik</i>	
V. A francia esküdszéki rendszer rövid bemutatása	21
VI. Az esküdtbíráskodás Magyarországon 1896 – 1919 között	25
VI.1. <i>Az esküdszék története Magyarországon</i>	
• Első kísérletek az esküdszék bevezetésére 1869 előtt	
• Fordulat: esküdszéki bíráskodás sajtóperekben	
• Az esküdtbíráskodással kapcsolatos elképzelések alakulása a kodifikációs munkálatok időszakában, kodifikáció (1876 – 1897)	
• Az esküdszék működése megszűnéséig	

VI.2. <i>Az esküdtbíráskodás működése a gyakorlatban, eljárási szabályok</i>	30
• Az esküdtté válás feltételei • Kizáró okok , mentesítési okok • Az esküdtek névjegyzékének összeállítása • Az esküdtbíróság megalakítása, a kiválasztás folyamata • Az esküdtbíróság rendes ülésszakainak száma, ideje • Az esküdtek idézése • Az esküdtszék megalakítása • Funkciómegosztás az esküdtbírószágon belül • A főtárgyalás menete • Az esküdtszék határozathozatala • Az esküdtek jogai és kötelezettségei • Fellebbezés	
VI.3. <i>Korabeli vélekedések a hazai esküdtszék intézményéről és működéséről általában</i>	38
VI.4. <i>Néhány főbb eljárásjogi kérdés az esküdtszék előtt folyó tárgyalásokkal kapcsolatban</i>	40
• Részt vegyen-e az esküdtszék a büntetés kiszabásában? • Az esküdtekhez intézett kérdések viszonya a vádló indítványához • Beszámítást kizáró okok az esküdtbírószági eljárásban • Semmisségi panasz az esküdtbírószá ítéletei ellen	
VII. Záró gondolatok	48
Irodalomjegyzék	52

„Áldlak, sors, hogy bírónak nem tévél.
Mi könnyű törvényt írni pamlagon -
Könnyű itélni a felületesnek,
És mily nehéz, ki a szívet kutatja,
Méltányolván minden redőzetét”
(*Madách Imre: Az ember tragédiája, XI.(londoni) szín*)

Bevezetés

A laikus elemek büntetőeljárásba való bevonása - annak lehetséges formái, intézményei -, az eljárásjog egyik sokat vitatott kérdése. Ennek megfelelően a probléma megközelítése is alapvetően eltérő. Egyes országokban az igazságszolgáltatási hatalom demokratizálódásához tartozik a laikusok közreműködése az ítélkezésben, míg más országok elképzelhetetlennek tartják, hogy lényeges szerepet kaphassanak az eljárásban.

Ott, ahol a laikus részvétel létjogosultságát elismerik/elismerték, a részvétel módjának, illetve intézményének számos változata alakult ki, a német eredetű Schöffengerendszertől, a népbíráskodási rendszeren át, egészen az esküdtszéki bíráskodásig, - hogy csak néhányat említsünk.

E változatos intézményrendszerből a számomra legérdekesebb esküdtbíráskodási rendszert, az esküdtszék működésének elemzését választottam. Magyarországon az esküdtszékről ma már csak mint „történeti” jogintézményről beszélhetünk. Másutt, (például az Amerikai Egyesült Államokban, melyet az esküdtszék „őshazájának” is tekintenek), napjainkban is ez az élő eljárási gyakorlat.

Foglalkozom az amerikai és a francia rendszerrel is, mert ezek különbségei jól mutatják a common law és a kontinentális jog eltérő megközelítését. Természetesen nem összehasonlításról van szó, hiszen mint minden más jogintézmény az esküdtszék, az esküdtbíráskodás is csak az adott ország történelmi, jogtörténeti gyökereiből, hagyományaiból vezethető le és érthető meg.

Az amerikai rendszernél csak a fő vonalakat vázolom, bemutatva a legfontosabb jellegzetességeket. A francia rendszer bemutatásának kiemelt jelentősége van, mert a Magyarországon rövid időre meghonosodott esküdtszéki rendszer francia mintára jött létre.

Részletesen a magyar rendszerrel, az esküdtszék részvételével folyó büntetőeljárás jellegzetességeivel foglalkozom, bemutatva a korabeli vélekedést is az 1900 – 1919 között működő esküdtszéki intézményről. Egy olyan jogintézményről van szó, mely rendkívül rövid ideig tudott csak funkcionálni Magyarországon. Nem sikerült azonban gyökeret vernie, és a bevezetésétől számított mintegy 14 év eltelte után a Büntető Perrendtartás Novellája már olyan lényegi változtatásokat vezetett be a szabályozásban, mely azt eredményezte, hogy az eredetileg felállított, „tisztá formában” működő esküdtszéki rendszer jelentősen átalakult.

Érdekes megvizsgálni azt a kérdést, vajon mi lehetett az oka annak, hogy az esküdtszék működése ilyen tiszavirág-életű volt Magyarországon, miközben számos más európai országban ma is létezik, évszázados hagyományai vannak, és jellemzően a demokratikus igazságszolgáltatás alapfeltételeként tekintenek rá. Felvetődik a kérdés, hogy a politikai körülmények változásai hogyan befolyásolták az esküdtszék létjogosultságát. Itt érdemes megjegyezni, hogy a rendszerváltozás éveiben újra felmerült az esküdtszék visszaállításának a gondolata.

A dolgozatban elemzem, hogy milyen főbb kérdések foglalkoztatták a jogászai szakmát az esküdtszéki eljárással kapcsolatban, milyen javaslatok fogalmazódtak meg a hatékonyabb működés érdekében. Azt is tárgyalom, hogy az intézmény kritikusai milyen problémákat fogalmaztak meg, és mit kifogásoltak leginkább a laikus elemek működésével kapcsolatosan, illetve mely eljárási kérdésekre helyeződött a legnagyobb hangsúly. Mindehhez az Ügyvédek Lapja, a Magyar Jogi Szemle, a Magyar Themis, a Jogtudományi Közlöny és a Bűnügyi Szemle a tárgykörben megjelent, korabeli cikkeinek tanulmányozása szolgált alapul.

Foglalkozom továbbá azzal a kérdéssel is, hogy vajon átvihető lenne-e az esküdtbíráskodási gyakorlat a mai jogrendszerünkbe olyan formában, amely egyaránt megfelel a jogállami elvárásoknak, és a társadalom által támasztott igényeknek. Avagy véglegesen el kell vetnünk ezt a gondolatot?

Érvelni sem az intézmény ellen, sem mellette nem kívánok, jelenkori működésének lehetőségével is csak mintegy fikcióként foglalkozom. A téma tanulmányozása alapján úgy látom, nem létezett még olyan szabályozási mechanizmusa az intézménynek, mely közmegelégedésre szolgált volna. Célom az, hogy bemutassam az intézményt, és a felmerült kérdések továbbgondolására készítsem az olvasót.

Madách Imre sorai, melyeket a dolgozat mottójául választottam, jól tükrözik azt a dilemmát, mely a laikus elemek részvételével kapcsolatban a büntető bírászkodásban minden korban felmerültek.

I. Az esküdtszék intézményének rövid történeti áttekintése

Az intézmény megértéséhez nem kerülhető meg, hogy annak európai megjelenését röviden áttekintsük, mindenekelőtt, Angliában, Franciaországban és a germán jogterületen.

Bár az esküdtbíráskodás gyökerei egészen az ókorig nyúlnak vissza, ilyen messzire nem kívánok visszatekinteni. Attól a momentumtól kezdem a történeti ív megrajzolását, amikor először fedezhetjük fel a mai vádesküdtszék előképét.

Angliában II. Henrik uralkodásának idején jelent meg egy testület, a tulajdonképpeni első vádesküdtszék, amely 12 helyi lovagból vagy törvénytisztelő szabad férfiból állt. Feladatuk az volt, hogy döntsenek a vádemelésről emberölési, lopási illetve gyújtogatási ügyekben. Meg kell említeni, hogy ebben az időszakban még alkalmazták az úgynevezett istenítéleteket, és a párbajt is a jogviták eldöntésére.

II. Henrik azonban már egyre kevésbé bízott ezekben az eszközökben, ezért az eljárás vádemelési szakasza elé beiktatták a 12 „free lawful men” tevékenységét. A Magna Charta garantálta az egyenrangúak előtt folyó tárgyaláshoz való jogot, s ekkorra megszilárdult mindkét fajta esküdtszék. Működésüket megerősítette az a Lateráni zsinaton 1215-ben született tiltás is, hogy a papságnak tilos istenítéleti ceremóniákban részt venni.¹ Jerome Frank fogalmaz úgy, hogy az esküdtszék Angliában az istenítéletek vetélytársaként terjedt el.² Ennek következtében új helyzet állt elő, mely indokoltta más eljárási eszközök kidolgozását az ítélet meghozatala során. Kialakult az a rendszer, hogy az utazó bírák a helyi lakosság soraiból választottak meg egy testületet, amely az igazság felderítésében segítette őket. Ezek a kiválasztott emberek az eljárás elején esküt tettek. Ezzel összefüggésben Moór Gyula azt a megállapítást teszi, hogy az esküdtek bíráskodása egy bizonyítási eszközből, a tanúk testületéből fejlődött ki. Ezért került a bizonyítási vagy ténykérdés eldöntése az ő kezükbe, nevezetesen, a bűnösség kérdésében kell döntenük.³

¹ Badó: 2004. 147–148.

² Jerome Frank: 2006. 101.

³ Moór: 2003. 341-346.

Ma a kifejezett rendszer ügyféli per formájában működik, a tárgyalás szabályszerűségét a hivatásos bíró garantálja.⁴

Franciaországban is az utazó bírák szolgáltatnak igazságot a helyben választott, 12 fős testület közreműködésével. Az abszolutizmus időszakában megszűnik az esküdtzéki rendszer, hiszen a kor eszméi nem támogatták a nép részvételét az igazságszolgáltatásban.

Az 1791-es alkotmány hozta vissza újra az esküdtzéket (Cour d'Assises) a büntetőeljárásba. A szakszabóság mellett létrehoztak egy 12 főből álló laikus testületet, mely a felmerült ténykérdésekről döntött. A Code d'instruction criminelle 1808-ban beemelte az eljárásba az esküdtzéket, és a büntettekben való ítélezést írta elő a számára (a vétségek a törvényszékekhez tartoztak). A napóleoni hódításokkal a vegyes eljárási rendszer egész Európában elterjedt.⁵

Franciaországban az esküdtzék laikusok és hivatásos bírák nagy létszámú, vegyes tanácsa volt, melyet 12 esküdt, és 6 szakszabóság alkotott. Később jelentősen átalakult, s a mai helyzethez hasonlóan, együtt határoztak nemcsak tény, de jogkérdésben is. Fontos megemlíteni, hogy később ez a rendszer szolgált mintául több országban is az esküdtbíráskodás kialakításához. Erre a közelmúltból ugyancsak említhetünk példát, Oroszországot.⁶

Germán jogterületen már a frank-germán törzsi jogból eredő úgynevezett Rüge eljárásban megtekinthetjük a gyökereket. Az eljárás megindítása úgy történt, hogy a bírói hatalmat gyakorló személy a településeken kiválasztott bizonyos személyeket arra, hogy eskü alatt nyilatkozzanak az utolsó látogatása óta eltelt időben történt bűncselekményekről, illetve elkövetőikről.⁷

Finkey Ferenc nézőpontja szerint a Frank Birodalomból ered a laikus bíráskodás, mégpedig a középkorból. A vének bíráskodásának kezdeti időszakát követően, Nagy Károly és az utána következő uralkodók személyesen, illetve kiküldött bírák útján való bíráskodása idején

⁴ Erdei: 2011, 157.

⁵ Egyetemes állam- és jogtörténet. Polgári kor. 2002. 464-465.

⁶ Erdei: i.m. 158-161.

⁷ Erdei: i.m.70.

jelentek meg a helyi választott esküdtek. Az újkor elején itt is megszűnt, majd a francia forradalom vívmányai újra meghonosították az esküdtbíráskodást.⁸

A német egység kialakulása előtt változó, hogy hol és milyen hatáskörrel működött, de 1877-ben a Német Birodalmi Bünvádi Perrendtartás már az egész birodalomban bevezette az esküdtbíráskodás működését.

A germán jogterület abból a szempontból is érdekes, hogy ott kialakult a laikus bíráskodásnak egy másik fajta módja is, az úgynevezett Schöffen vagy ülnök rendszer. Ennek keretében a laikusok nem mint a bíróság mellett létrehozott testület működtek, hanem a bírakkal együtt alkottak egy testületet, és így vettek részt a bíráskodásban. Így már nem tudtak olyan jelentős szerepet betölteni az ítélet meghozatalában, mint az esküdtszéki formában való működéssel, ezért részvételük névlegesnek volt tekinthető ebben a rendszerben. Az 1877. évi perrendtartás úgy rendelkezett, hogy kihágások és némely kisebb vétségek felett egy állami bíróból és két schöfféből álló Schöffebíróság ítél.⁹

⁸ Finkey: 1903. 14.

⁹ Finkey: i.m. 93.

II. Mi az esküdtbíráskodás, helye a jogrendszerben, érvek-ellenérvek

Mivel egy sokat vitatott kérdéskörrel van szó, vizsgáljuk meg kicsit részletesebben a pro és contra érveket, melyek rendkívül széles skálán mozognak. Alexis de Tocquevill az esküdtbíráskodást a demokrácia biztosítékaként tartja számon, és azt mondja, hogy az állampolgárok ennek keretében tanulhatják meg a politikai erényt, felkészíti őket arra, hogy szabadon éljenek. Ezzel szemben Balzac egyszerűen úgy titulálja, hogy: az esküdtszék tizenkét ember, akiket azért választottak, hogy eldöntsék, melyik félnek van jobb ügyvédje.

A két végpont között számos egyéb véleménnyel találkozunk, Finkey Ferenc mindenképp hasznos intézménynek tartotta az esküdtszékét,¹⁰ míg Moór Gyula pusztán jelentéktelen vendégszereplőnek értékelte, és úgy vélekedett, hogy eltűnése a magyar jogrendszerből semmilyen fennakadást nem fog okozni jogfejlődésünkben.¹¹

Ha az amerikai esküdtbíráskodásról beszélünk, lényeges megkülönböztetni egymástól: a vád- és ítélő esküdtszékét. Ily módon az esküdtszék részt vehet mind a vád alá helyezési, mind a nyomozási, mind pedig a tárgyalási szakaszban. A vád alá helyezési, illetve nyomozási szakaszban az ügyész munkájához kapcsolódnak, bár természetesen független testületről van szó. A tárgyalási szakaszban az esküdtbíráskodás lényegi eleme, hogy a büntetőjogi felelősséget egy laikusokból álló testület állapítja meg a bírósági eljárás keretében.

Ebben a formában a bíró szerepe általában arra korlátozódik, hogy vezeti a tárgyalást, ellátja instrukciókkal az esküdteket, végül meghozza az ítéletet az ügyben. A bíróság feladata az esküdtszék orientálása és előzetes információkkal való ellátása. Tájékoztatnia kell őket az eljárásról, felkészíteni őket az esküdti feladatok ellátására, a tárgyalás alatt közérthetően kell őket instruálni.

Ezt az eljárási formát számos kritika éri. Joggal vetődnek fel kételyek, hogy valóban képesek-e laikusok a gyakran nagyon bonyolult jogi eseteket megérteni (beleértve ebbe a jogi szaknyelv kifejezéseinek, terminológiájának megértését) és tudnak-e ennek megfelelően valóban igazságos, illetve megalapozott ítéletet hozni.

¹⁰Finkey: i.m. 61.

¹¹Moór: 2003. 344.

Mások azzal érvelnek, hogy az esküdtszék tagjai a külvilágból érkeznek a tárgyalóterembe, rendelkeznek olyan speciális élettapasztalatokkal, olyan eltérő szakmai tudással, esetleg gyakorlatias látásmóddal, mellyel a bíróság nem. Ez hozzásegíti őket ahhoz, hogy valóban reálisan, illetve több szempontot is ütköztetve ítéljenek a ténykérdések felett.

A 12 főből álló ítélő esküdtszék testülete lehetőséget ad egy olyan társadalmi metszet megjelenésére a perben, melyre a csupán szakszabírókból álló testület esetén nem volna lehetőség. Kabódi Csaba egyik írásában éppen azt elemzi, milyen szűk keresztmetszetű élet- és gyakorlati tapasztalatra tesznek szert a bírák kinevezésükig, és felhívja rá a figyelmet, hogy még a legalaposabb jogismeret sem elegendő önmagában az ítélkező munkához.¹²

Létezik olyan vélekedés is, hogy kedvezőbben tudják az esküdtek az enyhítő vagy súlyosító körülményeket megítélni, mert ők nincsenek törvényhez kötve, míg a bíró igen. Néhányan a téves ítéletek, a justizmordok megszületésének nagyobb esélyét látják az esküdtbíróági eljárásokban. Ők azok, akik kizárólag a bírói, ügyvédi, ügyészi hivatás jól képzett szakembereinek közreműködését tudják elfogadni a büntető eljárás során.

Erdei Árpád arra mutat rá, hogy a hivatásos és laikus egymást történetileg nem kizáró fogalmak, és a társas bíráskodásra, mint önálló szervezeti alapelvre tekinthetünk a büntetőeljárás rendszerében. Amennyiben az állam lehetőséget ad polgárainak az ítélkezési feladatokban való részvételre, ezzel módot kínál a részvétellel gyakorolt kontrollra is, mely jogállami elvárásnak tekinthető.

Az angolszász felfogás jelentős ismérve, hogy az esküdtszéket a demokrácia bástyájaként, és az igazság megállapításának zálogaként tartják számon.¹³

Szerepet kaphat-e a büntetőeljárásban más tényező, mint a törvény szava? Szabad-e elrugaszkodni a szabályok betűitől? Hallgathat-e a bíráskodó személy a lelkére, szívére, felemelkedhet-e a bűnösségről való döntésben valamely magasabb, elvontabb régióba? Ez a kérdés azért merül fel, mert gyakran éri az a vád az esküdtszéket, hogy nem annyira a törvényt, mint inkább saját lelkiismeretét tartja szem előtt, amikor dönt.

¹² Kabódi: 2003. 364.

¹³ Erdei: i.m. 158-160.

Ezen nem csodálkozhatunk, hiszen jogi szaktudást nélkülöző laikusokról beszélünk, akiket egyedül a bíró összegzése, iránymutatása igazíthat el a jog útvesztőjében. Mi több, a lelkiismeretükre alapozott döntés az, amit az eljárási szabályok elvárnak tőlük.

Magyarországon, az esküdtbíróságokról szóló, 1897: 33. törvénycikket életbe léptető rendelet szerint az esküdteknek arra kellett esküt tenniük, hogy kizárólag saját belső meggyőződésük szerint döntenek.

A Magyar Jogászegylet Napilapjában megjelent cikk szerzője kiemeli, hogy az előbb említett jogszabály 63.§-a szerint a bírónak kötelessége felhívni az esküdtek figyelmét arra, hogy „a törvény annál fogva bízta a vétkesnek vagy nem vétkesnek kimondását szabad és független polgárookra, mert e kérdésben az ember élő lelkiismerete biztosabban ítél, mint a holt betű.”¹⁴

Más vélemény szerint ez az éles elkülönítés helytelen, mert a különbség mindössze annyi, hogy az esküdtszék megteheti, hogy csupán lelkiismeretére hallgatva döntsön, s így előfordulhat az, hogy felmenti a vádlottat még úgy is, ha a bizonyítékok az ellen szólnak. A bíróságot minden körülmények között kötik a bizonyítékok. Azt azonban az esküdtszék sem teheti meg, hogy eltérő minősítést alkalmazzon az elkövetett cselekményekre (pld. lopást gyilkosságnak minősítsen), így ebben az értelemben a törvény betűjéhez ő is kötve van.¹⁵

Élesebb véleményt fogalmaz meg a Jerome Frank, amerikai jogfilozófus által idézett nagytekintélyű bíró, Clementson, aki úgy vélekedik, hogy „*az általános esküdtszéki határozat nem a józan megfontoláson, hanem a benyomások és vélemények cseréjén alapul...*”¹⁶ Később már ő maga teszi fel a kérdést, lehet-e hibáztatni az esküdtszéket azért, mert lelkiismeretére, s nem a pusztán jogi tényekre hallgat. Megállapítja, hogy nem, hiszen jogi szaktudás hiányában nem érthetik meg a bíró által mondottakat, legalábbis a jogszabályokra vonatkozóan. Szemléletesen fogalmaz, azt írja, hogy ez olyan, mintha legalábbis kínaiul beszélnének hozzájuk (s ők nem tudnak kínaiul, természetesen).¹⁷

Egy bizonyos Bok bíró - akit szintén Jerome Frank idéz -, abban látja a problémát, hogy eltérő módon kezelik az esküdteket a tárgyalás különböző szakaszaiban. Az információkat eltérő

¹⁴ Az esküdtszék hatáskörének megszorításáról. 1880. 85.

¹⁵ Báttaszéki: 1897. 1.

¹⁶ Jerome Frank: 2006. 104.

¹⁷ Jerome Frank: i.m.109.

részletességgel, különböző mélységben magyarázzák nekik. Némely szakaszban minden jogi szaktudás nélkül könnyen értelmezhetőek a kapott információk, míg bizonyos szakaszokban, és itt a vád ismertetését említi, olyan jogi szaktudásra lenne szükségük, amely bizonyosan nem áll a rendelkezésükre.¹⁸

Moór Gyula az esküdtszékről szóló egyik értekezésében úgy véli, hogy a jogalkalmazásban a hivatásos szakszabíró a logikai-jogászai elemet, míg a laikus esküdt az erkölcsi értékelést képviseli. Ezért az esküdtbíró megfelelő működési területe a büntetés kiszabása lenne. Szerinte tehát meg kellene fordítani a szerepeket, a szakszabíró döntene a bűnösség kérdésében, míg az esküdtek a büntetés kiszabásáról. Azt írja: „*A lehetőség az esküdtek közreműködésére ott nyílik meg, ahol a törvény a bírót önálló akarati és erkölcsi értékelő tevékenységre is feljogosítja. Ez pedig a büntetés kimérésének tevékenysége.*”¹⁹

¹⁸ Jerome Frank: i.m.110.

¹⁹ Moór: 2003. 344.

III. Néhány eljárás-dogmatikai kérdés az esküdtbíráskodással összefüggésben

III.1. Társasbíráskodás, mint büntető eljárásjogi alapelv

A társasbíráskodás a büntetőeljárás egyik szervezeti alapelve. A társasbíráskodás megvalósulhat több, hivatásos bíró együttes bíráskodásával, vagy hivatásos bírák és laikusok együttműködésével. Garanciális elemnek is tekinthetjük az eljárásban, hiszen ezen alapelv megvalósulása számos pozitív hozadékkal bír.

A társasbíráskodás segíti a justizmordok meghozatalának kiküszöbölését. Lehetőséget ad arra, hogy egy adott ügy megítélésére több nézőpontból kerüljön sor, nézetek ütközhessenek, így kiküszöbölhető legyen egy esetleges téves döntés, amelyet egyetlen bíró hozna. A társasbíráskodás a bírói pártatlanságnak, elfogulatlanságnak is garanciája. Elkerülhetővé teszi az egyesbíró esetleges elfogultságát vagy a túlzott bírói szigort, mely könnyebben érvényesülhet egyesbírói döntés esetén.

Általánosan elfogadott tétel, hogy az igazságszolgáltatás az állam feladata, és mint ilyen ezt állami tisztviselőnek kell végeznie. Ebből következik, hogy a hivatásos, jogvégzett bírák, - mint állami hivatalnokok -, a legalkalmasabbak erre. A hatalmi ágak elválasztásának térnyerésével ez a nézőpont egyre erősödött, az igazságszolgáltatás állami monopóliummá vált, a polgárok abból egyre inkább kiszorultak. A laikus elemek részvétele mint a nép igazságszolgáltatás felett gyakorolható kontrolljának biztosítása azonban mint politikai és társadalmi eszmény tovább élt. Az, hogy az állam mindezek ellenére lehetővé teszi-e polgárai számára, hogy ebben a tevékenységben részt vegyenek, az országonként, alkotmányos, politikai berendezkedés függvényében változó. Abban az esetben, ha az állam biztosítja ezt a lehetőséget polgárai számára, akkor a hivatásos bírakkal egyenlő jogokkal ruházhatja fel őket a bíráskodásban (például hivatásos bírák és ülnökök vegyes tanácsa esetén).²⁰

III.2. Jogbírátság-ténybírátság kérdésköre

Az angolszász eljárásban a laikus elemek részvételével folyó társasbíráskodás az ügyféli per formájában tudott érvényre jutni, az esküdtszék intézményének meghonosodásával. A

²⁰ Erdei: i.m.156 – 164.

hivatásos bíró feladata a tárgyalás szabályszerűségének biztosítása. Nem vehet részt a bűnösség kérdésének eldöntésében. A jog- és ténykérdések élesen elkülönülnek, mert a hivatásos bíró csak jogkérdésben, míg az esküdtek csak ténykérdésekben döntenek. Az angolszász eljárásban az esküdtszék ténybírósnak, a hivatásos bírót pedig jogbírósnak nevezik.

Az európai kontinentális jogrendszerben ez az éles elkülönülés nem valósul meg, ott az esküdtszék az esküdtek és a hivatásos bírák vegyes tanácsaként működik.

A bírósági rendszerben az esküdtszék részvételének létjogosultsága az elsőfokú bíróságok szintjén indokolható. Az elsőfokú bíróság tény-és jogkérdésben egyaránt dönt, tehát ez egyszerre tény- és jogbíró is. Ezen a szinten segítheti a laikus a hivatásos bírót, a tények megállapításának és megítélésének folyamatában. A másodfokon ez már nem állhat meg, hiszen ott perorvoslatról van szó. Ehhez pedig már olyan jogi szaktudás szükséges, mellyel az esküdtek nem rendelkezhetnek.

Erdei Árpád leszögezi, hogy a laikus elem részvétele a büntetőeljárásban semmiképp nem tekinthető alapelvnek, ez csupán a társasbíráskodás alapelvének egyik lehetséges megvalósulási formája.²¹

III.3. Miben döntsön az esküdtszék?

Érdekes megvizsgálni azt a kérdést, hogy az esküdtek döntésére az eljárás mely szakaszában nyitja meg a lehetőséget a jogalkotó. Az angolszász eljárásban a bűnösségről való kérdésben dönt az esküdtszék, a francia és a magyar eljárásában jog- és ténykérdésekről egyaránt dönt/döntött. Vagyis az elkövetés és a bűnösség, illetőleg a beszámítási képesség kérdése is beletartozott a hatáskörükbe. Vegyes tanácsról lévén szó, fontos kiemelni, hogy a vádlott elítéléséhez szótöbbségre van szükség, minősített többségre, s mindez azt a célt szolgálja, hogy a döntésben a laikus többség érvényesülhessen. A felmentésnél ugyanezt a minősített többséget már nem írja elő a jogalkotó.

²¹ Erdei: i.m.156 – 164.

Az angolszász megoldás tűnik megfelelőbbnek, ha végiggondoljuk, hogy valóban jogi szaktudás nélküli emberek döntését teszi lehetővé a jogalkotó. A bűnösség mint ténykérdés megítélése lehet az a terület, melyben élettapasztalatukkal, saját szaktudásukkal a bírót segíteni tudják, kiegészíthetik az ő álláspontját, új szempontokat nyújthatnak az ügy körülményeinek megítélésével kapcsolatosan.

IV. Az esküdtbíráskodás az Amerikai Egyesült Államok jogrendszerében

Az Amerikai Egyesült Államok jogrendszerébe az angol telepesek közvetítésével került át az esküdtbíráskodás intézménye. Már I. Jakab angol király (uralkodás: 1603-1625) alapoklevele, melyet Virginia számára adományozott, kimondta, hogy a kolónia tagjait minden olyan jog illeti, amely az angolokat, - ide értve az esküdszéki eljárást is.²²

1776-ban a Virginiai Jogok Nyilatkozatában megjelent a gyors és nyilvános tárgyaláshoz való jog, amely végül ebből a dokumentumból került be az alkotmánymódosítás szövegébe. A Virginiai Jogok Nyilatkozata mondta ki egyébként a hatalmi ágak elválasztását is. Az esküdszéki szabályozás alapját az 1787. évi szövetségi alkotmány, illetve ennek kiegészítései adják, valamint egy 1968-as törvény a Jury Selection and Service Act rendezi átfogóan.

Az esküdtbíráskodásról az USA 1787-es alkotmányában több helyen is találunk rendelkezéseket. Először a III. cikkely második szakaszának harmadik bekezdésében találkozhatunk vele: *„A közjogi felelősségre vonás eseteit kivéve esküdszék jár el minden bűnügyben. Az ilyen tárgyalást abban az államban kell tartani, ahol a bűncselekményt elkövették. Ha a bűncselekményt nem egy államon belül követték el, a tárgyalást a Kongresszus által törvényben megállapított helyen vagy helyeken kell lefolytatni.”* Ezt követően az ötödik, a hatodik és a hetedik alkotmánymódosítások foglalkoznak vele. Mindhárom módosítás dátuma 1791.

A negyediktől a nyolcadik alkotmánymódosításokig a kiegészítések részét képezik a Bill of Rights-nak, és a büntető eljárási garanciákat tartalmazzák. Az ötödik kiegészítés a vádesküdszék eljárásához köti a főbenjáró, súlyos bűncselekményekben való eljárás jogát. A hatodik alkotmánymódosítás szerint: *„Minden büntetőügyben joga van a vádlottnak a gyors és nyilvános tárgyalásra annak az államnak és kerületnek a pártatlan esküdszéke előtt, ahol a bűncselekményt elkövették.”* A hetedik pedig így rendelkezik: *„A common law-n alapuló perekben, ha a vitatott érték meghaladja a húsz dollárt, az ügyet esküdszéknek kell tárgyalnia, és az esküdszék által megvizsgált tényeket az Egyesült Államok bármely bírósága csak a common law szabályai szerint vizsgálhatja felül.”*²³

²² Badó: i.m.156.

²³ Nagyné: 2002. 159-163.

Ezek a rendelkezések egységes eljárást biztosítottak a büntetőügyekben. 1789-ben, a bíróságokról szóló törvény mondta ki, hogy ténykérdésekben az esküdtszék mondja ki az utolsó szót (kivéve: a katonai és tengerészeti ügyekben való ítélezést!). Mivel a szabályozás a tagállamokban különböző, ezért a fő eljárásjogi kérdéseket és szempontokat a szövetségi előírások szerint érdemes végignézni.

IV.1. Az esküdtbíráskodás helye az amerikai büntetőeljárársban

A kérdés kifejtéséhez Gordon Mahler szövetségi ügyész-helyettes tanulmányát hívtam segítségül, mely *Az amerikai büntető eljárás vázlat*a címet viseli. A szerző itt röviden bemutatja az eljárás főbb állomásait és azok legfontosabb jellemzőit. Mindenekelőtt le kell szögeznünk azt a fontos tény, hogy az Egyesült Államokban szövetségi és állami bírósági rendszer működik, mi a szövetségi büntető eljárást fogjuk áttekinteni abból a szempontból, hogy mely szakaszaiban és milyen szerepet kap az esküdtszék.

Az eljárás folyamatában először a letartóztatást megelőzően, a nyomozás szakaszában jelenik meg az esküdtszék vádesküdszék formájában.²⁴ Erről a későbbiekben részletesen szólok. Ha a vádesküdszék úgy dönt, hogy a vád alá helyezés indokolt, a tárgyalásra az ítélő esküdtszék előtt kerül sor. A második eljárási szakasz tehát, ahol megjelenik az esküdtszék, a tárgyalás.

Joggal merül fel a kérdés, hogy lemondhat-e a vádlott az esküdtszék előtti eljárásról. Általában igen, ha ehhez az ügyész és a bíró is hozzájárul, akkor szakbíró előtt folyik az eljárás. Van azonban két állam, ahol a legsúlyosabb bűncselekmények esetén a lemondás nem lehetséges, ezek az államok Virginia és Kalifornia. Még egy eset létezik, amikor nem kerül sor esküdtszéki eljárásra, mégpedig akkor, ha a vádlott beismerő vallomást tesz.

Bár a hatodik alkotmány-kiegészítés minden bűncselekmény elkövetése esetén lehetővé teszi esküdtszék igénybevételét, a gyakorlatra mégis az jellemző, hogy a „petty offenses” ügyekben, amit legjobban talán szabálysértésnek lehetne fordítani, nem alkalmazzák. Szabálysértés-jellegű minden olyan cselekmény, ami minimum 6 hónapi szabadságvesztéssel és/vagy 500 dollár pénzbüntetésnél kevesebb pénzbírsággal büntetendő.²⁵

²⁴Gordon Mahler: 2003. 72.

²⁵Badó: i.m.173.

Fontosnak tartom megemlíteni, hogy manapság az amerikai büntető eljárási rendszerben a vádalkut tekinthetjük tipikusnak, az esküdszéki eljárást pedig kivételes formának.²⁶ Az ügyek mintegy 4%-a kerül esküdszék részvételével történő tárgyalásra.

IV.2. Az amerikai esküdszék fajtái, jellemzőik

Az esküdszéknek az Amerikai Egyesült Államokban négy fajtája létezik. A vád-, az ítélő-, a polgári- és a speciális esküdszék.

A *vádesküdszék*re (grand jury) vonatkozó rendelkezéseket az alkotmány ötödik kiegészítésében találjuk meg. Ha valaki főbenjáró vagy egyéb súlyos bűncselekményt követ el, megilleti a vádesküdszék előtti eljárás joga. Konkrétan az egy év szabadságvesztésnél súlyosabb büntetéssel fenyegetett bűncselekmények ügyében induló eljárásokról van szó.

A grand jury változóan tizenhat-huszonhárom-huszonöt tagból áll, a létszám államonként változik, de nem működik minden államban. A szövetségi rendszerben 23 főből áll a vádesküdszék. A tagok, akiket a lakosság soraiból véletlenszerűen választanak, a nyomozási szakaszban meghallgatják a tanúkat, az ügyész vádjait és bizonyítékait pedig mérlegelik.²⁷ Ezek alapján döntenek el, hogy azok elegendőek-e a vádemeléshez. Döntése kétféle lehet: *true bill* (van ügy) vagy *no true bill* (nincs ügy). 12 esküdt igenlő szavazata szükséges a vádemeléshez. Megbízatásuk általában 18 hónapra szól. Követelmény a vádesküdszék összeállításánál, hogy az tükrözze a társadalom keresztmetszetét.

Lényeges, hogy az eljárás nem nyilvános, zárt ülésen döntenek, ahol csak azok lehetnek jelen, akiket a vád képviselője tart szükségesnek. Emiatt nagy hangsúlyt kap az eskü, amelyet a bíró előtt kell az esküdteknek letenniük. Nem tipikus, de elvileg megengedett, hogy az esküdtek maguk is indítványozzanak vizsgálatokat, kérjék bizonyos tanúk beidézését.²⁸ Azt kell látnunk, hogy egyrésztől kontrollt gyakorolnak, másrészt pedig segítik az ügyészt a bizonyításban.

²⁶Farkas: 2003. 470-482.

²⁷Gordon Mahler: i.m.72.

²⁸Badó: i.m. 169-170.

Az *ítélő esküdtszék* (angol neve a petty jury), amely hat vagy tizenkét tagból áll, a bírósági tárgyalás szereplője. Sokszor a tizenkét fős testület összeállítását preferálják, mert ebben az esetben nagyobb az esély arra, hogy a kisebbségek képviseltessék magukat a testületben.

A petty jury ténykérdésben dönt, arról, hogy a vádlott bűnös-e vagy sem. Jogkérdésben a szakbíró határoz, ő szabja ki a büntetést. Kizárólag abban az ügyben ítélezhet, amelynek az eldöntésére megalakult, ebben tehát lényegi különbség van a vád- és az ítélő esküdtszék feladata között. A vádesküdszék több eljárásban történő vádemelésről is dönt.²⁹

Elkülönül egymástól az ítélő esküdtszéken belül a büntető- és a polgári ügyekben eljáró esküdtszék (polgári esküdtszék). Ez utóbbit csak megemlítem, de ez nem tartozik szorosan a témánkhoz.

A *speciális esküdtszék* polgári és büntető ügyekben egyaránt működik. Arról van szó, hogy különlegesen speciális, bonyolult esetekben, az esküdtszékben olyan emberek kapnak helyet, akik elsősorban szakmájuk miatt nagyobb tapasztalattal, szélesebb látókörrrel rendelkeznek az adott ügygel kapcsolatban (például mérnökök, orvosok, tanárok, értelmiségiek). Ennek létrehozásáról a bíróság dönt.³⁰

²⁹Gordon Mahler: i.m.78.

³⁰Badó: i.m. 176.

V. A francia esküdszéki rendszer rövid bemutatása

Montesquieu írja *A Törvények szelleméről* című művében: „*A polgárok élete és szabadsága fölötti döntés joga ne bízassék állandó collegiumra, hanem a nép kebeléből vett, esetről-esetre alakított törvényszékre. Ilyen államban a kezükbe letett és az emberek előtt annyira félelmetes hatalom nem lévén sem bizonyos osztályhoz, sem bizonyos hivatáshoz kapcsolva, nyomtalanul fog eltűnni a tömegben.*”³¹

Láthatjuk tehát, hogy a polgárok kezébe letett bíráskodás gondolata, erőteljesen fogalmazódott meg a felvilágosodás folyamán. Finkey Ferenc megállapítása szerint a francia rendszer inkább politikai intézménynek tekinti az esküdszéket, s a szabályozás módja is arra irányul, hogy az elé állított politikai célnak megfeleljen.³²

Lényeges különbség az angol és a francia rendszer között, hogy ott 1808-ban eltörlik a vádesküdszéket, csak az ítélő esküdszéket tartják meg. Valamint, hogy a szakbíróság elnöke egyben az esküdszék elnöke is.³³

A francia büntető bírósági fórumok négy fajtáját lehetett megkülönböztetni, ezek: Tribunal de simple police, Tribunal Correctionnel, Cour d'Appel Correctionnel, és Cour de Cassation. Ezek közül a Tribunal Correctionnel felelt meg a magyar büntető törvényszéknek, azzal a különbséggel, hogy társas bíróságként működött.

Az esküdtbíróági tárgyalás elnevezése Cour d'Assises. A francia esküdszék elé a büntettek (crimes) kategóriájába tartozó cselekmények kerültek, ezekben az esetekben csak esküdszék ítéltetett. Az ügyeket a vádtanács utalta esküdszék részvételével folyó eljárásra. Továbbá esküdszék járt el sajtóbüntettekben és sajtóvétségekben is.

A magyar joggal összehasonlítva fő különbség, hogy a vádtanács a fellebbezési bíróságon alakul, és nem az elsőfokú bíróságon. Ezért a 12 esküdtből, és három szakbíróból álló testület elnöke mindenképp csak olyan bíró lehetett, aki a fellebbezési bíróság tagja volt.

³¹Baumgartner: 1907. 61.

³²Finkey: i.m. 69.

³³Finkey: i.m. 18., 68.

Egy 1925-ben készült, és személyes tapasztalatokra alapított, igen részletes beszámoló szerint, az esküdszék részvételével folyó tárgyalások rendkívül hosszú ideig tartottak. Átlagosan öt órát vettek igénybe, és mindez azért történt így, mert igyekeztek a lehető legrészletesebben feltárni a vádlott szociális körülményeit, egyéniségét, múltjára vonatkozó, az ügygel kapcsolatban álló részleteket, és általában az adott ügy szociális hátterét.³⁴

Némethy Imre, a cikk írója, négy esküdszéki főtárgyaláson vett részt, és az itt szerzett benyomásait vetette papírra. Érdekes, hogy a négyből két ügyben is külföldiek, nem francia állampolgárok szerepeltek vádlottként. A tárgyalások, melyekről beszámol, betöréses lopás, rablógyilkosság, cselédlopás, és sikkasztás bűntettekben folytak.

Érdekességgént kiemelhető, hogy az esküdtek nem maguk mondták el az eskü szövegét, azt a bíróság elnöke olvasta elő, és ők a jobb kezüket felemelve mondták: esküszöm rá.

Eljárási jellegzetesség, hogy amennyiben az esküdtek kimondták a vádlott bűnösségét (ehhez 8 esküdt igenlő szavazata volt szükséges), azt is nekik kellett megállapítani, hogy fennállnak-e enyhítő körülmények. Azonban ez is csak akkor volt lehetséges, ha az esküdtek többsége igennel szavazott ezzel kapcsolatban. A Code Napoléon eredeti rendelkezése szerint, ha 12 esküdtből 7 bűnösnek találta a vádlottat, akkor a szakbírák is jogosultak voltak a bűnösség kérdéséről tanácskozni. Ezt 1831-ben módosították úgy, hogy 8 esküdt igenlő szavazata elegendő az elmarasztaló ítélethez.³⁵

Az esküdtek döntését az esküdtek elnöke (korabeli szóhasználatnál főnöke) mondta el a nyilvános tárgyaláson a bíróságnak, de a vádlott ekkor nem tartózkodott a tárgyalóteremben. Ezután a bíróság elnöke volt az, aki behívta a vádlottat vagy vádlottakat a terembe, és közölte velük a határozatot.

A társadalom igen nagy érdeklődésére tartottak számot a tárgyalások, a cikk írója arról számol be, hogy mindig nagyszámú volt a részvétel, és egy-egy jelentősebb ügyben akár kétszáz ember is összezsúfolódott a tárgyalóteremben.³⁶

³⁴Némethy: 1925. 1.

³⁵Réső Ensel: 1867. 117.

³⁶Némethy: i.m. 1-2.

Erre vonatkozóan másnál is találunk utalást. P. Ábrahám Dezső ügyvéd tollából jelent meg egy írás a Jogállam című folyóiratban, mely szerint boldog embernek tartja magát az, aki bejuthat az esküdtbíróság előtt folyó tárgyalásra. „*A francia polgár ugyanis egész külön szórakozásnak tekinti a bírói tárgyalásokat.*”³⁷

Az eljárás jellegzetességeként említi továbbá a beszámoló, hogy döntést általában már egy érdemi tárgyalás alatt hoztak, ezért a vádnak és védelemnek rendkívüli alaposággal kellett felkészülnie. Érdekes momentum, hogy sokkal nagyobb szerepet kapott a védelem, a vád képviselője igen keveset beszélt.

Jellemzőek voltak az úgynevezett párhuzamos beszédek, a közbeszólások is, gyakran az egész tárgyalás alatt nagy hangzavar uralkodott a teremben.³⁸

Gyakran érte az a vád az esküdtszék, hogy néha meglepő döntéseket produkál, és felment olyan elkövetőket, akiknek a bűnössége szinte nyilvánvaló. Ezzel kapcsolatosan azzal érveltek az esküdtszék tagjai, hogy mivel enyhítő körülményeket is felfedeztek az adott esetben, féltek, hogy ha bűnösnek mondják ki az elkövetőt, a bíró túl súlyos ítéletet fog kiszabni rá, mely esetleg nem lesz arányban az elkövetett tettel.

Mivel több ilyen eset is előfordult, megszületett az a megoldás Franciaországban, hogy az esküdtek a szakbírókkal együtt részt vehettek a büntetés kiszabásának a folyamatában is. Témánk szempontjából ez azért is érdekes, mert a magyar rendszer tárgyalásánál látni fogjuk, milyen hangsúlyosan merült fel az a dilemma, hogy szerepet kapjon-e az esküdtszék a büntetés kiszabásában. Az egyik legkomolyabb vitát kiváltó kérdés volt ez, mert úgy értékelték, ezzel az esküdtszék egyrészt további kontrollt tud gyakorolni az igazságszolgáltatás folyamatában, másrészt hangsúlyosabban előhozta a jogi szaktudás hiányának kérdését is.

Az esküdtbíráskodás a mai napig működik Franciaországban, három szakbíró és kilenc laikus alkotja a bíróságot, tehát a társas bíráskodás elve valósul meg, bírák és esküdtek közösen alkotnak egy testületet. A cenzushoz kötés ma is érvényesül, hiszen csak francia állampolgárok válhatnak esküdtté, olyanok, akik a 23. életévüket betöltötték, és a

³⁷ P. Ábrahám: 1933. 64.

³⁸ P. Ábrahám: 1933. 59-64.

négyfordulós kiválasztási eljáráson keresztül kiválasztásra kerültek.³⁹ Mielőtt az esküdszéki ülészak megkezdődne, 35 + 10 személy áll rendelkezésre, akikből egy adott tárgyalásra a bírók mellé esküdtek választhatók. A 10 személy egy kiegészítő listát jelent, ahonnan pótolni tudják a kiesőket.

A francia jogrendszerben megvalósult, szakképzettek és laikusok közös bíráskodásán alapuló rendszert vette át Magyarország, az 1896-ban életbe lépett szabályozással.

³⁹Badó: 2000.

VI. Az esküdtbíráskodás Magyarországon 1896 - 1919

VI.1. Az esküdtszék története Magyarországon

Az esküdtszék intézményének bevezetését hazánkban is heves viták kísérték. Ellenzők és támogatók nézeteiket ütköztetve csaptak össze a korabeli folyóiratok hasábjain illetve a parlamenti vitákban is, pro és kontra érveket hangoztatva. Nem kisebb személyiségek, mint például Kossuth, Deák, Szalay foglalkoztak a kérdéssel.

Első kísérletek az esküdtszék bevezetésére

Az esküdtszék bevezetésének igénye az 1843/44. évi büntető törvényjavaslatokban fogalmazódott meg erőteljesen. A tervezetet kidolgozó bizottság irányítója Szalay László volt, aki támogatta az esküdtszék intézményének bevezetésére irányuló kezdeményezést. Kossuth már 1841-től kezdődően határozottan kiállt mellette. A második törvényjavaslat tartalmazta is az erről szóló elképzeléseket. Deák, Pulszky és Eötvös is mind úgy gondolták, hogy az esküdtszékek megalakításával - a kor szellemével összhangban - garanciákat lehet teremteni a polgárok számára.⁴⁰

Deák Ferenc a törvényjavaslatokról szóló vitákban különvéleményt fogalmazott meg az esküdtszékekkel kapcsolatban, melyet rajta kívül még tizenhatan írtak alá, többek között Pulszky Ferenc is. Ebben kifejti, hogy az esküdtszék mellőzését nem tudja elfogadni. Hivatkozik arra is, hogy az intézmény Európában folyamatosan terjed, nem lenne akadálya, hogy nálunk is nemzeti intézménnyé tudjon fejlődni. Célszerűségi indokokra is hivatkozik, melyek a következők: az esküdtszék biztosabban tud ténykérdésekkel kapcsolatos megállapításokat tenni, a tagok egyéni meggyőződése biztos alapként szolgálhat ehhez. A polgárok részvétele a bíráskodásban növeli az állam iránti bizalmat, az esküdtszék függetlenebb a kormányzó hatalomtól mint a bíróságok. Az esküdtek ezáltal az alkotmányos szabadság támaszai lehetnek. Nem szükséges az esküdteknek jogi szaktudással rendelkezniük, mert a tényekről való döntésükhöz csak egyéni meggyőződésükre van szükség.⁴¹

⁴⁰Király: 2008. 45.

⁴¹Ferencz: 1904. 344-349.

A főrendek azonban ezzel sem értettek egyet, és a törvényjavaslatok elbukásának az oka részben ez a terv is volt. Mégsem volt teljesen sikertelen, mert 1848. április 29-én megszületett a sajtóesküdtszéki rendelet, amely sajtóperekben valamennyi törvényhatóságnál vádesküdtszék felállításáról határozott.

Fordulat: Esküdtszéki bíraskodás sajtóperekben

Az esküdtszék bevezetésének igénye az 1848-as forradalom és szabadságharc idején, már a kezdetekkor megmutatkozott. Emlékezzünk csak vissza a nevezetes 12 pontra, mely arról szólt, mik a magyar nemzet kívánalmai. A nyolcadik pont így hangzott: Esküdtszék. Képviselő egyenlőség alapján.

Az 1848:18. tc. (a Sajtótörvény) 17.§ szerint: „*A sajtóvétségek felett nyilvános esküdtszék ítél s a minisztérium felhatalmaztatik, hogy szorosán a büntető eljárásról szóló mult országgyűlési javaslatnak elvei szerint, esküdtbíróságok alakítását rendelet által eszközölje, megjegyeztetvén a 39.§-ra, hogy esküdtszéki képességre 200 frt. évi jövedelem kívántatik meg, a VIII. fejezetre pedig, hogy a főigazgatószerk hatóságával ideiglenesen a hétszemélyes tábla ruháztatik fel.*”⁴²

A sajtóvétségek körét az 1848:18. tc., a Sajtótörvény 3. – 14. szakaszai határozták meg. Előírták, hogy valamennyi törvényhatóságnál vádesküdtszékot kell felállítani, amely 12 főből állt. Finkey Ferenc írja, hogy a vádesküdtszék egy vádközeget képez, és helyettesíti az ügyészséget, és a Magyarországon illetve Franciaországban működő vádtanácsot.⁴³ A vádtanács olyan szerve a büntető eljárásnak, amelyben a tagok felügyelik a vizsgálóbíró eljárását, illetve döntenek arról, hogy a vádemelés megtörténjék-e. A sajtótörvényhez kapcsolódóan, Deák Ferenc igazságügy-miniszter adta ki azt a rendeletet, mely az eljárást szabályozta.⁴⁴

Az esküdtté választhatóságot vagyoni cenzushoz kötötték, 200 forint évenkénti jövedelmet kívánva meg az esküdtől. A vétkeesség kimondásához 8 fő egybehangzó szavazatára volt szükség.

⁴²Finkey: im. 71.

⁴³Finkey: i.m. 88.

⁴⁴Máthé: 2009. 89.

1849 és a kiegyezés között a törvényt hatályon kívül helyezték, majd 1867-ben újra megnyílt a lehetőség az esküdtszékek felállítására a sajtóperekben. Az 1867. május 17-én kelt 307. számú igazságügy miniszteri rendelet nyitotta meg újra a lehetőséget az esküdtszékek felállítására sajtóperekben.

Megtörtént az öt, sajtóvétségekben ítélező bíróság felállítása a szabad királyi városokban a királyi ítélőtábla székhelyén, Pesten, valamint a királyi kerületi táblák székhelyein, Eperjesen, Debrecenben, Nagyszombatban és Kőszegen. Mivel speciális ügyekben ítélező bíróságnak számítottak, nem minden megyében alakítottak ki alsó fokú fórumot, illetve így tudták a korlátozott hatáskört biztosítani a számukra.

Ezen bíróságok feladata volt, hogy az esküdtek listáját összeállítsák. A rendelet kimondja, hogy az esküdtszék csak sajtóvétség felett ítélt ténykérdésben, hogy a tárgyalás az ítélethozatalt kivéve nyilvános, és hogy a fellebbezés a pesti ítélőtáblához lehetséges. Máthé Gábor mutat rá, hogy a per során a pervezető bíró köteles volt összegezni a tárgyaláson elhangzottakat az esküdtek számára. Ez volt a *reassumálás*, amelynek a módját ő választhatta meg szabadon, nagy teret nyitott az esküdtek befolyásolására.⁴⁵ Személyes véleményt azonban nem nyilváníthatott. Egy fontos eltérés az eredeti, 1848-as törvényhez képest, hogy a vétkesség kimondásához hét, a felmentéshez pedig hat szavazat volt szükséges.

A rendelet gyakorlatban való alkalmazásakor jelentek meg sorra azok a gyakorlati problémák, melyek rendezésére nem került sor, ezért több, kiegészítő rendelet meghozatalára volt szükség az 1868-as év folyamán. Ezek többek között: a perorvoslatok, a végrehajtás, a visszavetési jog, a tolmácsok alkalmazásának a módja, valamint a perköltség tárgyában születtek.

A választ arra a kérdésre, hogy az esküdtbíráskodás miért a sajtóvétségek körében került bevezetésre, Résző Ensel Sándor 1867-ben megjelent könyvében találtam meg. A szerző egyrészt rámutat arra, hogy azokban az országokban, ahol nem működik még az esküdtszék, és kísérleti jelleggel bevezetik, elsőként mindig a politikai és sajtóvétségek körében kezdik meg működésüket. Másrészt, a politikai és sajtóvétségek körébe olyan cselekmények tartoznak, melyek *„az állam, a kormány intézményeit, törvényeit, közegeit, közügyek tárgyalására hivatott gyülekezeteit és azok tekintélyeit szokták sérteni; ily esetekben pedig a*

⁴⁵Máthé: 1982. 80.

kormány, ha szabadelvű kíván lenni, mint magán és érdekelt fél nem bíraskodhatik, a tények megítélését más hatalom kezébe kell bocsátania, melynél a törvény s jog védelmét, úgy az egyesek, mint testületek kellő időben és gyorsan megtalálhassák.”⁴⁶ Az állam önkorlátozása indokolja tehát ezen ügyekben a döntés átengedését, a néprésztétel támogatását a bíraskodásban.

Összegezve elmondható, hogy bár úttörő kísérletnek számított a sajtóperekben bevezetett esküdtbíraskodás, az esküdtszék rövid, magyarországi történetében, ám igazán kiteljesedni nem tudott. Érvényesülését folyamatosan hátráltatta az ebben az időszakban mindig alakuló, változó igazságügyi szervezet, valamint az eljárásjogi szabályok, melyekről ugyanez mondható el.

Nem meglepő tehát, hogy az 1872. évi, büntető perrendtartással kapcsolatos javaslat kifejezetten elveti az esküdtbíraskodás intézményét.

Az esküdtbíraskodással kapcsolatos elképzelések alakulása a kodifikációs munkálatok időszakában, kodifikáció (1876 – 1897)

A büntető eljárásjog kodifikátorainak vitájában előtérbe került annak eldöntése, hogy bekerüljön-e az esküdtszék intézménye a büntetőeljárásba. Fayer László az intézmény bevezetése mellett tette le a voksát, és több fórumon kiállt nézetei mellett. Legjelentősebb érve az volt, hogy az eljárásban érvényesülnie kell a bizonyítékok szabad mérlegelésének, és ezt nem szabad kizárólag a bíróra bízni. Ha így történne, akkor szerepe és hatalma annyira hangsúlyos lenne az eljárás során, hogy ez megnövelné a tévedések lehetőségét. Ellenző is akadt természetesen, mégpedig Baumgarten Izidor személyében. Az ő elképzelése szerint a bíraskodást nem lehet laikus elemekre bízni, az kizárólag a jogvégzettek feladata lehet.⁴⁷

Csemegi Károly 1881. évi első javaslata mellőzte ugyan az esküdtszéket, jóllehet mindig hangoztatta, hogy pártolja annak intézményét. Az adott kor társadalmi-politikai viszonyai között azonban mégsem tartotta megvalósíthatónak a bevezetését. Legfőbb érve e mellett az volt, hogy Magyarországon annyira sok nemzetiség élt, különböző nyelvekkel, kultúrákkal és történelmi hagyományokkal, hogy az nem tette volna lehetővé az esküdtek pártatlan

⁴⁶Réső Ensel: i.m. 65.

⁴⁷Király: i.m. 47.

működését. A nyelvi nehézségeket különösen hangsúlyozta. Fayer László elutasította Csemegi érvelését arra hivatkozva, hogy elegendő magyar nyelven beszélő polgár él az országban.

Csemegi másik jelentős érve az esküdtszék ellen, hogy annak működését nagyon erősen befolyásolnák a politikai erők. *„Az esküdtszék, melyet a politikai pártok választási küzdelme hoz létre, a győztes pártnak lenne creatúrája, ennek céljait és törekvéseit – nem az igazságét szolgálná.”*⁴⁸

Az 1895. évi javaslat határozottan állást foglalt az esküdtszék intézményének pozitív tulajdonságai mellett, annak bevezetését indokoltak és szükségesnek tartotta. Statisztikai adatokkal is alátámasztotta, hogy a működés feltételei fennállnak, s azoknak az ország népe messzemenőig eleget tesz, lévén hogy rendelkezésre áll kellő létszámban a kritériumoknak megfelelő esküdtképes polgár.⁴⁹

Az esküdtbíróságok intézményét a megelőző heves viták után, végül az 1896:33. törvénycikk, a Bünvádi perrendtartás (Bp.) vezeti be, amelynek a XIX. fejezete szól az esküdtbíróság előtt folyó főtárgyalásról. Egy év múlva születik meg az 1897:33. törvénycikk az esküdtbíróságokról (Et). Az Et. kimondja, hogy minden olyan törvényszéknél, melynek büntető hatásköre van, esküdtbírószágot kell szervezni.

Az esküdtszék működése megszűnéséig

A Bp. számos vonatkozásban – különösen az emberi jogok védelme, és ezen belül az egyén jogainak védelme terén - rendkívül magas mércének felelt meg. Alapelvei között olyan jelentős eljárásjogi garanciákat fogalmazott meg, mint a nyilvánosság, a védelem joga, az ártatlanság vételeme, a bizonyítékok szabad mérlegelése, melyek érvényesülését elősegítette az esküdtbíróságok rendszerének bevezetése.

A politikai rendszer változásai azonban nem kedveztek a jogintézménynek, a szocialista jog fokozatosan átvette a jogrendszerben az uralmat, és ennek már alapvető jellemzői sem tűrik meg a laikus elemek beépülését az igazságszolgáltatás gépezetébe.

⁴⁸Tóth: 2003. 30.

⁴⁹Finkey: i.m. 71.

Emellett a bírói, és általában a jogi szakma is nagyon kritizálta az esküdtszékek működését, így 1914-ben módosították az esküdtszéki törvényt (Bűnvádi perrendtartás Novellája, 1914. évi XIII. törvény). Ezután a bíró vezette az esküdtek tanácskozását, animálta azt, így tevékenységük kiszámíthatóvá és befolyásolhatóvá vált. Az esküdtek közül kettő részt vehetett az ítélet kiszabásában a három szakbíró mellett. A Kúria minden esetben megsemmisíthette az ítéletet, ha az lényeges tévedést tartalmazott vagy azon alapult.

Az esküdtszékek működését 1919-ben, a 6898/1919 M.E. rendelet szüntette meg (1919. november 23.).

VI.2. Az esküdtbíráskodás működése a gyakorlatban, eljárási szabályok

Az esküdtbíráóság az elnökből, három bíróból, és 12 esküdtből állt. Az esküdtbíráóság elnökét és elnökhelyettesét a királyi ítélőtábla elnöke jelölte ki, egy évre. Szintén ő jelölt ki két bírót és két helyettes bírót az esküdtbíráósághoz, ugyancsak egy évre.

Az esküdtbíráóság elnöke fontos feladatot látott el az esküdtekkel kapcsolatban, mert minden szükséges útmutatást, felvilágosítást meg kellett adnia a számukra, hogy a feladatukat a lehető legjobban tudják végezni. A kötelességeikre is figyelmeztetni kellett őket. Valamint ő gondoskodott arról, hogy az esküdtek megértsék a bizonyító eljárásban született nyilatkozatokat, és a tárgyaláson felolvasott okiratokat.

Az esküdtté válás feltételei

Az esküdtképeség, vagyis az, hogy valaki az esküdtek alaprajstromára felvétessék, továbbra is cenzushoz kötött volt: esküdt az a magyar honos férfi lehetett, aki a 25. életévét betöltötte az esküdtek alapjegyzéke összeállításának az évében, és ismerte az állam hivatalos nyelvét, illetve Fiumében az olasz nyelvet, azon írni – olvasni tudott.

Ezek voltak az alapfeltételek. Ezen kívül továbbiakat is támasztottak. Az esküdt évenként legalább 20 korona adót kellett, hogy fizessen, ha átmenetileg adómentességet élvezett, akkor ennek megfelelő értékű vagyona kellett, hogy legyen. Esküdt lehetett továbbá köztisztviselő, lelkész, az MTA tagja, tanár, ügyvéd, mérnök, építész, gyógyszerész stb., valamint az, aki

felsőbb szakiskolát végzett vagy a középiskolában záróvizsgát tett. Megfigyelhető tehát az esküdtté válás cenzushoz kötésének továbbélése: az esküdtté válás feltétele vagy meghatározott vagyon megléte vagy iskolázottság, vagy valamely hivatásrendhez való tartozás. Illetve nemhez is kötött volt, hiszen csak férfi válhatott esküdtté.

Kizáró okok, mentesítési okok

A kizáró okok szempontjából el kell különítenünk három csoportot egymástól. Egyrészt kizárásra kerültek azok, akik valamely büntett vagy vétség miatt büntetés alatt álltak, szabadságvesztés-büntetésre voltak ítélve vagy ezzel kapcsolatos eljárás volt folyamatban ellenük. Második csoportba tartoztak a gondnokság alatt állók, vagy akiknek kiskorúságuk meg volt hosszabbítva, illetve a testileg vagy lelkileg fogyatékosok. Míg a harmadik csoportba azok tartoztak, akik hivatásuk miatt nem viselhették ezt a tisztséget, például a főispán, a budapesti főpolgármester, rendőrök, fegyveres testület tagjai.

Mentesítés is létezett az esküdtszéki szolgálat alól: a 70. életévüket betöltötték, az országgyűlés képviselőházának tagjai, olyan gyógyszerész, akinek nem volt segéde, vagy a postánál, távírdánál, gőzhajózásnál alkalmazottak esetében. Azok pedig, akik az adott év folyamán már teljesítettek ilyen szolgálatot, az adott és a következő évben mentesítve voltak az esküdti szolgálat alól.

Az esküdtek névjegyzékének összeállítása

Az összeállított névjegyzék tartalmazta az esküdtek nevét, életkorát, iskolai végzettségét, foglalkozását, lakóhelyét, adófizetési kötelezettségének mértékét, nyelvtudását, anyanyelvét. A névjegyzékek összeállítására a törvény különböző személyeket hatalmazott fel, attól függően, hogy milyen típusú településről volt szó. Városokban a polgármestert, községekben a bírót, Budapesten pedig a kerületi előljárót.

Melléjük további hivatalos személyeket rendelt, mégpedig két kiküldöttet a városi törvényhatósági bizottságtól, illetve városi vagy községi képviselőtestülettől, a fővárosban pedig a kerületi választmánytól. A jegyzéket minden év májusában kellett összeállítani azokból a helyi lakosokból, akik nem estek a törvény kizáró rendelkezései alá, és még június elseje előtt, a helyi szokás szerint közhírré kellett tenni. Innentől kezdve tizenöt napon

keresztül bárki kifogást emelhetett a lista ellen. Ha valaki a kifogását szóban tette meg, azt jegyzőkönyvezték.

Ezután a községi bíró július 15-ig a listát a felszólalásokkal, észrevételekkel, szükség esetén a saját megjegyzéseivel együtt terjesztette fel ahhoz a főszolgabíróhoz, aki a község szempontjából illetékes volt. Innen kerültek utána (a szükséges hiánypótlásokra való felszólítás és azok beérkezése után) annak a királyi törvényszéknek az elnökéhez, ahol az esküdtbíróság működött.

A felszólalásokat is felterjesztették, melyeket a listával együtt vizsgált meg egy bizottság novemberben. Egy záradékot vezettek rá, melyben jelezték, kik azok, akikről úgy döntöttek, hogy felveszik vagy kizárják az esküdtek soraiból. Ezt az elnök és a jegyző aláírta, majd kiválasztották az esküdtbíróshoz a következő évre az esküdteket és a helyettes esküdteket. A nevek ezután bekerültek az éves lajstromba (volt fő- és helyettes lajstrom, a helyettesbe az esküdt-helyettesek kerültek). Természetesen a polgármesternek, a községi bírónak és a kerületi előjárónak jeleznie kellett, ha valamilyen változás állt be az esküdtek személyében (pld. elhalálozás következtében).

Az esküdtbíróság megalakítása, a kiválasztás folyamata

Minden ülés előtt a királyi törvényszék nyilvános ülést tartott, ahol az az évi lajstromból sorsolással kiválasztottak 30 esküdtet, és 10 helyettes esküdtet. A sorsoláson részt vett az elnök, a királyi ügyészség képviselője, és lehetősége volt az ügyvédi kamarának is, hogy képviseltesse magát. A sorsolás természetesen azokra az esküdtekre nem terjedt ki, akik a sorsolás napjáig a mentesítésüket kérték. A törvény itt meghatározott bizonyos családi, rokoni kapcsolatokat, melyek fennállása során ugyanazon esküdtek nem vehettek részt egy esküdtbírószágban, például oldalrokonok unokatestvérig bezárólag vagy örökbefogadó szülő és örökbefogadott gyermek.

Az így kialakult szolgálati lajstromot megkapta az esküdtbíróság elnöke, akinek az ülészek megkezdéséig volt lehetősége a kizáró és mentő okok felett véglegesen dönteni.

Az esküdtbíróság rendes ülősszakainak száma és ideje

Az ülősszakok számának és idejének megállapítása az igazságügy miniszter hatáskörébe tartozott. A tárgyalandó ügyeket az esküdtbíróság elnökének úgy kellett beosztani, hogy az ülősszak lehetőleg ne tartson 15 napnál tovább.

A tárgyalással kapcsolatos további fontos rendelkezéseket a Bp. tartalmazta.

Az esküdtek idézése

Az esküdtbíróság elnöke idézte őket a névsor alapján. Legalább 8 nappal a főtárgyalás előtt kézhez kellett kapniuk az idézést.

Az esküdtbíróság bíró tagjainak nevét, illetve a beidézett esküdtek névsorát a vádlottal meg kellett ismertetni.

Az esküdtszék megalakítása

A főtárgyalás megnyitása után, miután a vádlottat személyes viszonyaival kapcsolatban meghallgatták, a felek és képviselők jelenlétében, mindig nyilvánosan, és rendszerint minden ügyre külön kellett megalakítani az esküdtszékét.

Az elnök először kérdéseket intézett a felekhez, a magánfélhez és magukhoz az esküdtekhez is, hogy fény derüljön arra, nincs-e közöttük olyan, akit az esküdtek közé nem lehetett volna felvenni, vagy azért, mert esküdtté válási képességet kizáró tényező forgott fent vele szemben, vagy mert az eljárásban valamilyen módon részt vett és ezért nem lehet az esküdtszék tagja.

Ha ilyen ok felmerült, a bíróság döntött a kizárásról. A megfelelő esküdtek nevét felolvasták és külön kis papírszeleteken dobták be egy urnába. A felek annyi esküdtet utasíthattak vissza, ahány névvel 12-nél több volt az urnában. A visszautasítható esküdteknek a felét a vádló, a másik felét a vádlott utasíthatta vissza. Ha ez a szám páratlan volt, akkor a vádlottnak volt joga eggyel több esküdtet visszautasítani. Ennek a jognak a gyakorlása átruházható volt, a vádlott a védőjére, a magánvádló a képviselőjére bízhatta rá.

A visszautasítást nem lehetett megindokolni, a neve elhangzása után, egyszerűen vissza kellett utasítani az illetőt. Az esküdszék megalakult, ha 12 olyan név kihúzásra került, akiket nem utasítottak vissza, vagy ha visszautasítási joguk kimerülte után, a 12-höz hiányzó neveket az urnából kihúzták. Pótesküdteket is választottak, ha úgy tűnt, hogy a főtárgyalás hosszabb ideig fog eltartani.

A megalakított esküdszék tagjai ezután esküt tettek, hogy kötelességeiket teljesítik, a törvényt megtartják, az ügygel kapcsolatban a határozat kimondásáig csak egymással értekeznek, pártatlan lelkiismeretességgel hoznak döntést, meggyőződésük és a törvény értelmében, valamint, hogy a bizonyítékokat érzelmektől mentesen, minden részrehajlás, befolyásoltság nélkül mérlegelik.

Funkciómegosztás az esküdtbírószágon belül

Az esküdtbírószék bírói tanácsból és az esküdszékből állt. A bírói tanács feladata volt minden olyan bírói funkciónak a gyakorlása, amely az esküdtbírószék hatásköre. Ez alól egy kivétel létezett, ez pedig a bűnösség kérdésének az eldöntése. Az esküdszék független testület volt, a bírói tanácstól elkülönült, maga gyakorolta a törvény biztosította jogait. A bírói tanáccsal együtt nem tanácskozott.⁵⁰

A főtárgyalás menete

Az alábbiakban vázolom a tárgyalás menetét.

- *A tárgyalás megnyitása.* A tárgyalást a bíróság elnöke vezette.
- *A vádlott meghallgatása* a személyes viszonyaival kapcsolatban.
- *Az esküdszék megalakítása* a fent leírt módon, esküdtek eskütétele.
- *Bizonyító eljárás* lefolytatása.
- *Az esküdtekhez intézendő kérdések megfogalmazása.*

A kérdéseket úgy kellett feltenni, hogy azokra igen vagy nem válasz legyen adható. Több vádlott vagy több bűncselekmény esetén a kérdéseket a vádlottak és a bűncselekmények mindegyikére külön kellett feltenni. A vádlott, a védője, illetve minden esküdt is kifogásolhatta a kérdésjavaslatokat, és indítványozhatta a megváltoztatásukat, vagy új

⁵⁰Finkey: i.m. 60.

kérdésre tehetett javaslatot. Főkérdésként kellett megfogalmazni azt, hogy a vádlott bűnös-e vagy sem, és ez annak a tényállásnak és törvénynek megfelelően volt szerkesztendő, amely a vádhatározatnak is az alapját képezte.

A vádlott beleegyezése volt szükséges olyan kérdés feltevéséhez, amely miatt súlyosabb megítélés alá eshetett a bűncselekmény, mint amelynek az elkövetésével vádolták, illetve akkor is, ha a bizonyító eljárás alatt felmerült olyan bűncselekmény elkövetése a vádlott által, amely nem szerepelt a vádiratban. Szembetűnő a szabályozásból, hogy az esküdtek számára feltett kérdések nem csak tény-, de jogkérdésre is vonatkoztak, és ezzel kapcsolatosan részletes kioktatást kapnak az elnöktől.

- *A felek előterjesztéseket, indítványokat adtak elő a bűnösséggel kapcsolatban.*

- Lehetőség volt az esküdtekhez intézendő kérdések módosítására, majd ezeket véglegesítették és az elnök aláírta őket.

- *Az elnök útmutatást adott az esküdteknek a feladatukról, elmagyarázta nekik a megoldandó jogi kérdéseket, az alkalmazandó törvényeket. Lényeges, hogy ebben az útmutatásban neki nem volt szabad véleményt nyilvánítania.*

- *Az elnök átadta a legidősebb esküdtnak a kérdéseket, a felolvasott iratokat, a bemutatott bizonyítékokat.*

- *Az esküdtek visszavonultak tanácskozásukra, majd meghozták határozatukat.*

- *Az esküdtszék visszament a tárgyalóterembe, és a legidősebb közülük ismertette a meghozott határozatot, ezt az elnök és a jegyző aláírták.*

- *A bíróságnak lehetősége volt ügynevezett helyesbítő eljárás elrendelésére, ha a határozat alakilag nem volt szabályos, vagy lényeges kérdésben homályos, nem egyértelmű, hiányos volt. Ekkor meg lehetett még egyszer változtatni a kérdéseket. Az eljárás ítélethozatalig volt elrendelhető.*

- *Amennyiben az esküdtszék bűnösnek mondta ki a vádlottat, de a bíróság valamennyi tagja meg volt róla győződve, hogy tévedtek az ügy lényegében, a bíróság felfüggesztette az eljárást és a legközelebbi ülészak esküdtbírósága elé utalta az ügyet. Ezt csak hivatalból, és csak a bíróság tehetette meg, a felek nem indítványozhatták. Az új esküdtszék eljárásánál már köteles volt ítéletet hozni a bíróság, de az nem lehetett súlyosabb, mint az, amit az első esküdtszék előtti eljárásban szabtak volna ki.*

- *Ha a vádlottat bűnösnek mondta az esküdtszék, akkor elsősorban a vádló terjesztette elő indítványát a büntetési tételről*

- *A sértett nyilatkozhatott magánjogi igény tekintetében*

- *A vádlott és védője felszólalhattak*

- A bíróság meghozta és kihirdette az ítéletet.

Az esküdtszék határozathozatala

A határozathozatal külön tanácskozó teremben történt, melyet az esküdtek nem hagyhattak el. Első lépésként megválasztottak maguk közül valakit, aki vezette a tanácskozásukat. Őt a törvény főnöknek nevezi, ami a „foreman” magyar megfelelője, ahogyan a common law-ban nevezik ezt a személyt. A „főnök” először is felolvasta a kérdéseket, majd megkezdődött a tanácskozás. Ha ez véget ért, akkor a tanácskozást vezető elnök sorrendben felolvasta a kérdéseket, és szavazásra bocsátotta.

Minden esküdt abban a sorrendben szavazott élő szóban, amilyen sorrendben a sorsoláskor kihúzták a nevét az urnából. Legutolsóként a „főnök” szavaz (ahogyan a törvény nevezi), ő vezeti írásban, hogy melyik kérdésre hány darab igen/nem válasz érkezett. Ha akár csak egy esküdt is igényelte, akkor a szavazás titkosan folyt. A szavazásnál az esküdteken kívül senki más nem lehetett jelen.

Két eset kivételével az esküdtek egyszerű szótöbbséggel hozták meg határozatukat: legalább nyolc igen szavazat volt szükséges a vádlott bűnösségének a kimondásához, illetve olyan határozathoz, amely az adott bűncselekményre vonatkozóan, a Btk. külön rendelkezéseiben meghatározott súlyosabb büntetés kiszabását vonta maga után (például hosszabb tartamú szabadságvesztés). Szavazategyenlőség esetén az a válasz vált érvényessé, ami a vádlottra nézve kedvezőbb volt.

Ha az esküdtszék a vádlottat bűnösnek mondta ki, a vádló előterjesztette az indítványát a büntetési tételről, és a bíróság meghozta és kihirdette az ítéletét. A bíróságot csak annyiban befolyásolta a büntetés kiszabásánál az esküdtszék határozata, hogy csak az esküdtek határozata alapján vehette figyelembe a törvény által megállapított enyhítő, illetve a súlyosító körülményeket.

Az esküdtek jogai és kötelezettségei

Az esküdteket terhelte a megjelenés kötelezettsége. Ha az idézés után, vagyis késve jelentek meg, pénzbírságot kaptak. A tanúkhöz és a szakértőkhöz kérdéseket intézhettek. A bizonyítási eljárás kiegészítését indítványozhatták.

A tanácskozásuk után, - a tárgyalóterembe visszatérve - további jogi felvilágosításokat kérhettek az elnöktől.

Feladataik ellátásáért napidíj illette meg őket, és útiköltség megtérítésére tarthattak igényt.

Fellebbezés

Az esküdtbíróság ítélete ellen semmisségi panaszt lehetett intézni a Kúriához. Az esküdtbíráskodás ellenzői sokszor hozták fel negatívumként, hogy az eljárás nagyon leszűkíti a fellebbezés lehetőségeit, és kritizálták ezt az egyfokú fellebbezési rendszert.

Garanciális elemek az eljárásban az esküdtek döntésével kapcsolatban

Büntető eljárásjogi szempontból fontos a tárgyalás menetének szabályozásában, hogy az eljárás folyamatába több, az ügydöntő határozat kifogástalanságát biztosító garanciális elem is beépült. A bíróság nem fogadta el feltétlenül az esküdtek döntését. Lehetősége volt úgynevezett helyesbítő eljárás elrendelésére, ha a határozat alakilag nem volt szabályos, vagy lényeges kérdésben homályosnak, hiányosnak mutatkozott.

A 374.§ rendelkezése szerint, ha az esküdtek szerint olyan cselekményt követett el a vádlott, mely a törvény szerint nem büntetendő, illetve olyan ok alapján döntöttek, mely a büntethetőséget kizárja, vagy megszünteti, a bíróság felmentette a vádlottat.

További garanciális elem az ügy másik esküdtszék elé utalhatósága. Erre akkor adódott lehetőség, ha a bíróság úgy ítélte meg, hogy az esküdtek lényeges kérdésben a vádlott sérelmére tévedtek. Ekkor a bíróság az eljárást felfüggesztette, és a legközelebbi ülészak esküdtbírósága elé utalta az ügyet. Mint erről már szó volt, ezt csak hivatalból, és csak a bíróság tehetette meg, a felek nem indítványozhatták. Az új esküdtszéki eljárásban már köteles

volt ítéletet hozni a bíróság, de az nem lehetett súlyosabb, mint amit a korábbi eljárásban kiszabtak volna.

VI.3. Korabeli vélekedések Magyarországon az esküdszék intézményéről és működéséről általában

Általánosságban elmondható, hogy Magyarországon az esküdszék intézménye mindig is heves viták kereszttüzében állt. Nem csak létjogosultsága, de eljárásának részletei is élénk polémiát váltott ki. Mind életre keltésében, mind megszüntetésében igen nagy szerepet kapott minden időben a politika, s ez a tényező tovább fokozta és árnyalta a nézetkülönbségeket. A szembeütköző nézetek radikálisnak is nevezhetők, mert egyértelmű állásfoglalások történtek úgy mellette mint ellene, a véleményt nyilvánítók nem helyezkedtek semleges álláspontra.

Finkey Ferenc az esküdszék működésének megszűnése után, 1925-ben a *Magyar Jogi Szemlében* megjelent tanulmányában áttekintette az esküdtbíróság negyedszázados történetét. Egyfelől elismerően szól az intézményről, mely - véleménye szerint - beváltotta a hozzá fűzött reményeket, beigazolta a bevezetése mellett szóló alkotmányjogi érveléseket. A magyar értelmiséget bevonta a büntetőügyekben való ítélkezésbe, és feladatukat méltó módon oldották meg. Másfelől, feloldhatatlannak látta a szakbíró-laikus bíró mentén kialakult vitát, ezért ebben nem is foglalt állást.

Megfogalmazta a rendszer hiányosságait is, és rámutatott a főbb vitapontokra. Ilyen a kérdések feltevése, amelyről megállapíthatjuk, hogy az egyik legproblematisabb pontja volt az eljárásnak. Továbbá kérdés, hogy joga van-e a Kúriának felülbírálni az esküdtek döntését, elítélhet-e olyat, akik az esküdtek felmentettek illetve felmentettek volna.⁵¹

Csemegi Károly 1904-ben *Politika és esküdszék* címmel készített tanulmányában határozottan kiállt amellett, hogy az esküdszék nem politikai, hanem jogintézmény, a büntető igazságszolgáltatás része. Hasznosnak tartotta mind az állam, mind pedig a polgárok szempontjából, s hangsúlyozta a társadalom igazságszolgáltatás feletti kontroll-szerepének megtestesítését. Kiemelte annak a ténynek a jótékony hatását, hogy a laikus polgárok

⁵¹Finkey: 1925. 49-52.

egyszerű, és természetes felfogása mintegy összekapcsolja a törvények és a mindennapi élet világát, s mindez garantálja, hogy döntésük az igazságot fejezi ki.⁵²

Miskolczy Ágost bíró 1927-ben, a *Magyar Szemlében* megjelent írásában az esküdteket érzelmi alapon bíraskodóknak nevezte,⁵³ és rámutatott arra, hogy az esküdtszék nem felel meg a demokrácia követelményeinek, mivel azzal nem egyeztethető össze a szakértelem nélküli bíraskodás.

Nézzük meg, hogy mit gondolt a témáról az ügyvédség, amely tevőleges részvevője volt az eljárásoknak. A kép itt is meglehetősen árnyalt, és a szakma gyakorlati megközelítését mutatja be.

Friedmann Bernát, az *Ügyvédek lapja*-ban *Az esküdtszék reformjához* címmel közölte írását, az esküdtszéki rendszert módosító novella tervezetének kapcsán (1914. évi 13. tc.). A fő hangsúly a cikkben arra helyeződik, igényelnek-e az esküdtek komolyabb szakjogi vezetést oly módon, hogy a törvényszék elnöke az esküdteknek is az elnöke lenne, részt vehetne az esküdtek tanácskozásán, és ott közvetlenül megadhatná a szükséges jogi felvilágosítást.

Friedmann kategorikusan elutasította ezt a megoldást, felhívta a figyelmet arra, hogy Európában sehol nem valósult meg ilyenfajta modell, s az intézmény lényege sérülne azzal, ha a laikusok elkülönítése a szakbíróktól megszűnne. Véleménye szerint a bíróság elnöke, aki a tárgyaláson végighallgatja a vád és a védelem küzdelmét, valamely oldal mellett, szaktudása segítségével állást foglal. Ha mindezek után részt vesz az esküdtek tárgyalásán, mindenképpen befolyásolni fogja a döntésüket saját álláspontja felé, s így elfogulatlan esküdti döntésről már nem beszélhetünk.

Ami a laikusok szakbíráktól mentes döntése és tanácskozása mellett szól, hogy: „*A laikus nem foglalkozván hivatásszerűen az ítélkezéssel, nem fásul el, s ezért figyelme éberebb, s a gyakorlati élet küzdelmeit maga is átélvén, ítélete inkább felel meg a közfelfogásnak, mint az*

⁵²Csemegi: 1904. 152.

⁵³Miskolczy: 1927. 230.

élet kenyérkereseti küzdelmeitől távol álló, s azért sok helyzetet fel sem fogó, jogi elveken nyargalászó, hivatásszerű bírósé."⁵⁴

Úgy gondolta továbbá, hogy azért sem szabad a jegyzőkönyvvezetőt és a bírót beengedni az esküdtek tárgyalására, mert innentől kezdve nem lesz megállás, és szép lassan a többi bírót, vagy a bíróság más tagjait is be kell engedni, s így már semmivé válnának azok az elvek, melyeken az egész intézményrendszer alapszik.

VI.4. Néhány főbb eljárásjogi kérdés az esküdtszék előtt folyó tárgyalásokkal kapcsolatban

Részt vegyen-e az esküdtszék a büntetés kiszabásában?

Ez a kérdés markánsan jelent meg a kor eljárásjogászai és a jogászai szakmát a gyakorlatban művelők körében egyaránt. Történt mindez azért, mert a tapasztalatok azt mutatták, sokszor a jogi szakemberek számára érthetetlennek tűnő esküdtszék általi felmentések azért történtek, mert az esküdtek féltették az elkövetőket attól, hogy a hivatásos bírák túl szigorú, esetleg aránytalan büntetést fognak rájuk kiszabni. Ezért a változtatás igénye komolyan felmerült.

Rácz Béla jogtanár a *Bűnügyi Szemle* c. folyóiratban két részből álló cikk-sorozatban, részletesen foglalkozott a kérdéssel. Mivel a cikk 1912/13-ban jelent meg, már figyelembe tudta venni a mintegy tizenhat évnyi gyakorlatot.

Öt olyan pontot jelölt meg írásában, melynek reformjára szükség lenne ahhoz, hogy az intézmény hatékonyabban tudjon működni, anélkül hogy annak eredeti céljai sérülnének. Ezek között szerepelt, hogy az esküdteket fel kell ruházni azzal a joggal, hogy részt vehessenek a büntetés kiszabásában.⁵⁵

A cikk megírásának idejében más európai országok is fontolgatták, hogy ez utóbbi változtatást bevezetik. Ezzel egy olyan formája valósult volna meg az esküdtszéknek, mely egy átmenet az esküdtszék eredeti, tiszta formája, és a német eredetű schöffénbíraskodás között.

⁵⁴Friedmann: 1913. 2-3.

⁵⁵Rácz: 1912. 177.; 1913. 219-224.

Felmentő ítélet hozatala esetén bizonyos esetekben a Bp. eleve kizárta azt, hogy az esküdtek részt vegyenek a döntés meghozatalában. A 352.§ kimondta, hogy felhatalmazás, indítvány, kívánság hiánya, korábbi ítélet, kegyelem, elévülés és 12 éven aluli kor eseteiben úgy hozta meg ítéletét a bíróság, hogy nem hallgatta meg az esküdtszékét.

Hangsúlyozta a cikk írója, hogy írásának megszületése idején már nem valósul meg az az elkülönítés, hogy az esküdtszék csak ténykérdésben dönt, hanem jog- és ténykérdésekben egyaránt szavuk van. Így nem állhat meg a továbbiakban az az érv sem, hogy nem szólhatnak bele a büntetés mértékének megállapításába.

Hivatkozott továbbá, az 1905 szeptemberében tartott VII. Nemzetközi Börtönügyi Kongresszus ülésére, ahol foglalkoztak ezzel a kérdéssel, s az álláspontok vegyesek voltak. A résztvevők egy része úgy gondolta, hogy a büntetés módjáról, mértékéről esküdteknek és szakbíráknak közösen kell döntenüik. Mások azt a véleményt fogalmazták meg, hogy ez a kérdés az esküdtek képességeit a jogi szaktudás hiánya miatt teljes mértékben meghaladja.

Két fő pont csúcsosodott ki a konferencián zajló vitákban. Az egyik, hogy ha ez a szabályozási módszer megvalósul, az szakít a tiszta esküdtszéki formával, ez már inkább egy Schöffengericht bíróság lesz. A másik, hogy nem lehet igazságos szabályozási módot találni a közös szavazás módjára.

A konferencián kívül, a jogászai szakma a következő dilemmákkal szembesült: nem veszít-e tekintélyéből a bíróság, ha laikusokkal együtt dönt a büntetésről? Nehezebb feladat-e a büntetés kiszabása, mint a bűnösség kérdésben való döntés? Előfordulhat-e hogy az esküdtek nem követik majd a szakbíró útmutatásait? Nem elegendő-e az, hogy az esküdtek csak az enyhítő körülmények fennállásáról döntenek? A cikk írója ezekről a pontokról tárja elénk véleményét.

A bíróság egyáltalán nem veszít tekintélyéből, sőt, növeli azt, és az sem valószínű, hogy az esküdttel nem követné az útmutatásokat. Az esküdttel mint laikus, ösztönösen szeretné magát rábízni egy szakavatott vezetőre, aki megfelelő útbaigazítással ellátja. Ez a közös döntésben való részvétel pozitívan hatna együttműködésükre, az esküdttel érezhetné, hogy a felelősség

megoszlik közötté és a szakbíró között. Azt írja: „*csak ekkor fog igazi hatásában megnyilvánulni az esküdtszék népmivelő hatása.*”

Véleménye szerint a bűnösség kérdésében való döntés a nehezebb feladat, s ha ezt az esküdtek meg tudják valósítani, akkor a büntetés kiszabásában való részvételt is rájuk bízhatjuk. Nem tartja elegendőnek azt, hogy csak az enyhítő körülmények megállapításában kapjanak szerepet. Álláspontja szerint, ha a büntetés kiszabását nem bízhatjuk rájuk, a bűnösség kérdésében való döntést sem szabad a kezükbe helyezni.

Hogyan működjön a szavazás? Milyen igazságos módját lehet ennek az együttdöntésnek megvalósítani? A javaslat szerint ötvözni kellene a német és a magyar katonai büntető perrendtartások szabályozását. Vagyis, „*ha a szavazatok több mint kétfelé oszlanak, úgy, hogy egyik véleménynek sincs meg a szükséges többsége, a terheltre legkedvezőtlenebb szavazatokat mindaddig a legközelebbi kevésbé kedvezőtlenekhez kell számítani, míg az általános szótöbbség létrejön. Ha a nézetek eltérnek arra vonatkozólag, hogy két vélemény közül melyik kevésbé kedvezőtlen a terheltre, mindenekelőtt ezt a kérdést kell szavazással eldönteni.*”

Az esküdtekhez intézett kérdések viszonya a vádló indítványához

A Bpn. több paragrafusa is foglalkozik az esküdtek által megválaszolandó kérdésekkel. Érdeemes megvizsgálni, hogy a tény- és jogkérdések tekintetében milyen előírásokat tartalmaz a törvény. A negyedik és az ötödik §§-ok érdemelnek itt nagyobb figyelmet, ezek rendelkeznek arról, hogy minden kérdés, - legyen az akár fő- vagy mellékkérdés, kiegészítő kérdés - két részből áll, tény- és jogkérdésből, ezeket elkülönítetten kell feltenni.

Finkey magyarázata szerint az angol mintával ellentétben a francia, és így a magyar rendszer sem fogadta el jog- és ténykérdések oly módon való elkülönítését, hogy csak az egyikben kelljen az esküdtszéknek állást foglalnia. A bűnösségi, beszámítási kérdések nem tény-, hanem jogkérdések, érvel Finkey. Ez azért is valósulhatott meg így, mert itt az esküdtek a bírakkal közösen döntenek tény – és jogkérdésekben, és az esküdteket a feltett kérdéseknek kell elvezetniük a döntéshez, segíteniük kell őket abban, hogy laikusként is helyes jogi döntést hozzanak meg. Ezért a kérdéseket minél egyszerűbben, közérthetőbben kell megfogalmazni.

„A főkérdésben a ténykérdés arra irányul, igaz-e, hogy a vádlott a vád alapjául szolgáló tettet elkövette; a jogkérdés arra irányul, megállapítja-e ez a tett a vádbeli bűncselekményt. Ennélfogva a ténykérdésben fel kell sorolni mindazokat a ténykörülmenyeket, amelyek az alkalmazandó törvényben meghatározott tényálladási elemeknek megfelelnek, és amelyek a tett megkülönböztetésére alkalmasak; továbbá mindazokat az ügy megítélése szempontjából döntő jelentőségű ténykörülmenyeket, amelyeknek felsorolását valamelyik fél vagy valamelyik esküdt indítványozza (11. §) vagy a bíróság indítvány nélkül szükségesnek tartja. A jogkérdésben szószerinti idézéssel fel kell sorolni az alkalmazandó törvényben meghatározott tényálladási elemeket. Pld: Bűnös-e Kis György vádlott abban, hogy Nagy Jánost a Svábhegyen 1902 december 14-én előre megfontolt szándékkal megölte?”⁵⁶

A ténykérdést ama tényállás szerint, a jogkérdést ama törvény szerint kell szerkeszteni, amelyen a vád alapszik, írja elő a Bpn. 5.§-a.

Az 5. §-al foglalkozik Degré Miklós, bíró a *Bűnügyi Szemlében*, 1915-ben megjelent írásában, közelebbről azzal, mennyiben van a bírói tanács a vádló indítványához kötve a kérdések feltevésénél. Mivel a rendelkezés előírta, hogy a ténykérdést a vád alapjául szolgáló törvény alapján kell szerkeszteni, ennyiben mindenképp kimondható a vád indítványához való kötöttség. Degré szerint a gyakorlatban ez a kötöttség kérdésessé vált.

Azt is a törvény írta elő, hogy a vád szerinti minősítés ténybeli és jogi elemeire köteles a bíróság kérdést feltenni. A szövegezés tekintetében azonban nagy szabadságot kapott. A 2.§ (4) bekezdés kimondta, hogy a bírói tanács a javasolt kérdéseket változatlanul elfogadhatja, helyesbítheti, kiigazíthatja.

Degré szerint a bírói tanács nincs kötve a tény- és jogkérdések csoportosításának tekintetében a vádló indítványához. „A törvény csupán azt rendeli el, hogy a tény- és jogkérdés egymástól elkülönítendő [BPN. 4.§. 1. bek.]; továbbá azt, miszerint a főkérdésben a ténykérdés arra irányuljon, igaz-e, hogy a vádlott a vád alapjául szolgáló tettet elkövette, a jogkérdés pedig arra, megállapítja-e a tett a vádbeli bűncselekményt [BPN. 5.§. 1. bek.]. E kereteken belül azonban a bírói tanács mozgathatása egészen szabad. Teljesen belátásától függ, hogy egy

⁵⁶Finkey: im. 387-393.

ténykérdést több jogkérdéssel, avagy több ténykérdést egy jogkérdéssel kapcsol-e egybe [BPN. 4.§. 2. bek.]”

Degré rámutat arra is, hogy a bírói tanács a kérdések sorrendje tekintetében sincs a vádló indítványához kötve. Előbb azonban mindenképp a ténykérdést kell feltenni, mert elsőként azt kell eldönteni, elkövette-e a vádlott azt a cselekményt, amellyel vádolják. Ha több kérdés vonatkozik a ténykérdés eldöntésére, ezek mindegyike meg kell, hogy előzze a jogkérdést vagy jogkérdéseket.⁵⁷

Beszámítást kizáró okok az esküdtbírói eljárásban

Ennek a kérdésnek a tárgyalása abból a szempontból érdekes számunkra, hogy itt is a kérdések feltevésének gyakorlata kerül reflektorfénybe. Ha a büntető eljárás során megállapítást nyert, hogy az elkövetővel kapcsolatosan valamilyen beszámítást kizáró ok forog fenn, erre vonatkozóan az esküdteket külön meg kellett kérdezni.

A törvény kétféle módot is adott ezen kérdés feltevésére. Bele lehetett foglalni a főkérdésbe, illetve külön kérdés is intézhető volt erre vonatkozóan (Bp. 358. és 359. §§-ok)

A beszámítást kizáró okokat az 1878 : 5.tc. a 76., 77., 79., 80. és 82. §§-aiban nevezte meg.⁵⁸

Főszabályként a főkérdésbe való belefoglalást kell tekintenünk, de ha ezáltal a főkérdés nehezen értelmezhetővé vagy túlságosan terjedelmessé vált, megengedett volt külön kérdés feltevése is. Melyik gyakorlat a helyesebb? A kérdésfeltevés melyik módja a célravezetőbb? Vitatott kérdés volt ez is a kor jogászái körében.

Baumgarten Izidor, akiről már említettük, hogy nem volt helyeslője az esküdszék intézményének, részletesen foglalkozott a kérdéssel. Vélekedése szerint a beszámítást kizáró okok egyéni elemét képviselik az adott bűncselekménynek, ezért külön megállapítást igényelnek.

⁵⁷Degré: 1915. 206.-211.

⁵⁸Ezen paragrafusok megfeleltethetőek a mai büntetőjogi rendelkezések szerinti beszámítást kizáró okoknak. Kóros elmeállapot, jogos védelem, végszükség, stb.

A beszámítást kizáró okok közül is kiemeli azokat az eseteket, ahol az öntudatlan állapot vagy elmebetegség foroghat fenn az elkövetőnél. Abban az esetben, ha ezt a bíróság a főkérdésbe foglalja bele, akkor az eljárás végeredménye az a megállapítás is lehet, hogy az elkövető ártatlan, és az is, hogy beszámíthatatlan állapotban volt az elkövetéskor, tehát semmilyen különleges minősítésre nem ad tehát lehetőséget, mert a kettő közötti különbség nem lesz egyértelmű, amennyiben ezeket egy kérdésbe foglalták bele.

A következő dilemmát az jelentette, hogy helyes-e az a gyakorlat, hogy több beszámítást kizáró ok együttes fennforgása esetén azokat egy kérdésbe foglalják bele? A szerző álláspontja határozottan az, hogy ez a gyakorlat teljesen helytelen, minden beszámítást kizáró okra külön kérdés feltevése szükséges. Külön hangsúlyozza ezt a problémát a jogos védelem fennforgása esetén, ott ugyanis sokszor az a hibás gyakorlat érvényesült, hogy egy kérdésen belül fogalmazták meg azt, hogy fennállt-e egy adott helyzetben a jogos védelem, illetve azt, hogy a vádlott túllépte-e annak kereteit.⁵⁹

Láthatjuk tehát, hogy a kérdések szerkesztésének a módja és az ebből fakadó problémák az eljárás több pontján is felmerültek. Mivel általánosan elfogadott volt az a vélekedés, hogy az esküdtek a kérdések megválaszolásának útján jutnak el a bűnösség megállapításáig, nem csodálkozhatunk azon, hogy ez a témakör ilyen heves vitákat váltott ki, és alkalmas területe volt a legkülönbözőbb álláspontok ütköztetésének.

Semmisségi panasz az esküdtbíróság ítéletei ellen

Az esküdtbíróság ítélete elleni fellebbezés módja a semmisségi panasz intézménye volt, melyet a királyi Kúriához kellett benyújtani. Először vizsgáljuk meg, melyek voltak azok az esetek, amikor ezzel élni lehetett. Semmisségi panasznak alaki vagy anyagi semmisségi ok alapján lehetett helye, ezeket a Bp. 384. és 385 §§-ai tartalmazták.

Alapvetően a 352., 373. és 374. §§-ok rendelkezéseinek megsértése esetén lehetett semmisségi panaszt benyújtani.

Továbbá, az általános fellebbezési okokon kívül, melyeket a 384. és 385. §§-ok tartalmaztak, további alaki semmisségi okok is alapul szolgálhattak. Ilyennek számított, ha az esküdtszéket

⁵⁹Baumgartner: 1916. 252-254.

nem szabályszerűen alakították meg, vagy valamely esküdt, aki a határozathozatalnál szavazott, nem volt jelen az egész főtárgyalás alatt. Ha a határozathozatalban olyan esküdt vett részt, aki kizáró ok alá esett, vagy a kérdések feltevésénél megsértették a Bp. 354 - 361 §§-ait. Illetve, ha az elnök a reassumálásban vagy a törvényről szóló felvilágosításában nem adott megfelelő útbaigazításokat, vagy félremagyarázta a törvényt, valamint, ha az esküdtek határozata lényegében homályos, hiányos vagy önmagának ellentmondó volt.

Megállapíthatjuk tehát, hogy anyagi és alaki semmisségi okok egyaránt alapul szolgálhattak a törvény szerint a semmisségi panasz benyújtásának. Azonban a gyakorlat erre az állításra is rácsafolt. Fabinyi Ferencz bíró 1900-ban, a *Magyar Jogászegyleti Értekezések* című folyóiratban cáfolta a semmisségi panasz elbírálásának anyagi és alaki okokra egyaránt alapozható elbírálását.

Az ő meglátása szerint, kizárólag az anyagi semmisségi okok alapján van joga érdemben ítélni a Kúriának, és a törvény rendelkezései szerint alaki semmisségi okok fennállása esetén ez kizárt. Anyagi semmisségi ok fennállása esetén is csak akkor lehetséges, ha azon a tényálláson belül van lehetősége helyesen alkalmazni a törvényt, mely a megtámadott ítéletben szerepel, ugyanis annak kiegészítésére, a rendelkezésére álló iratok alapján nincs lehetősége. A megállapított tényállást a gyakorlatban mindenképp irányadónak fogadták el.⁶⁰

Finkey megállapítja, hogy habár heves viták folynak arról, megváltoztathatja-e a Kúria az esküdtbíróság felmentő ítéletét, a jogszabályok értelmében is lehetetlen, hiszen az esküdtszék nem indokolja döntését. Vagyis a felmentő ítélet nem csak azt jelenti, hogy a vádlott nem bűnös, hanem azt is, hogy az esküdtek nem fogadták el valósnak a vádbeli tényeket. Ezért a Kúriának sincs alapja az ítékezésre.

A Bp. a 437.§-ban írta elő a Kúria számára, hogy az esküdtbíróság ítéleteinek felülvizsgálatakor köteles határozatát az abban foglalt tényekre alapítani. Vagyis, köteles az esküdtbíróság által megállapított tényeket valósnak elfogadni. Itt újra felfedezhetjük a kérdéseknél már tárgyalt tény- és jogkérdések szétválasztásának problémáját. A ténykérdésben való döntést el kell fogadnia a Kúriának, jogkérdésben azonban dönthet eltérően.

⁶⁰Fabinyi: 1900. 67-68.

Ha a semmisségi panaszban nem jelölték meg az annak alapjául szolgáló okot, akkor azt a Kúria automatikusan visszautasította.⁶¹ Nem arra volt szükség, hogy pontos törvényhelyet idézve, annak megjelölésével nyújtsák be a panaszt, hanem arra, hogy abból világosan kitűnjön, mely semmisségi okra alapozzák a fellebbezést.

Ha anyagi semmisségi ok megállapítható volt, a Bp. a következőképp rendelkezett a 437.§-ban:

„Ha anyagi semmisségi ok forog fenn (385., 556. §) és a büntetőtörvény megfelelő rendelkezésének alkalmazhatása olyan lényeges körülménynek megállapítását teszi szükségessé, melyet az eljáró bíróság nem ismert fel, vagy mellőzött; a kir. curia az ítélet megsemmisítésével új eljárást rendel el és ezt az eljárást vagy más törvényszékre, esküdtbíróságra, illetőleg kir. ítélőtáblára bizza.

*Ha a kir. curia esküdtbíróság hatáskörébe tartozó ügyben rendel el újabb eljárást, meghagyhatja azt is, hogy az újabb eljárásban a korábbi esküdtbíróságnak sem birói, sem esküdt tagjai avagy csak a birói vagy csak az esküdt tagok ne működjenek közre.”*⁶²

Alaki semmisségi ok esetén a Kúria semmisítő joggal bírt, vagy az egész eljárásra vagy annak egy részére vonatkozóan. Új esküdtbírósági főtárgyalás is elrendelhető volt.⁶³

⁶¹1896:33 tc., 430.§

⁶²1896:33 tc., 437.§

⁶³Finkey: im. 458-471.

VII. Záró gondolatok

A dolgozatban leírtak alapján nem kerülhetők meg azok az alapvető kérdések, hogy vajon meg tudja-e valósítani a laikus elemek részvétele a büntetőeljárásban mindazt, amit elvárunk tőle, képes-e a gyakorlatban érvényre juttatni azokat az elveket, melyek mentén kialakult? Ez mindenekelőtt a laikusok sokrétű gyakorlati szemléletmódjának a büntetőeljárás során való hasznosítását valamint a büntető igazságszolgáltatás feletti kontroll gyakorlását jelenti.

Ma Magyarországon a laikus elemek részvétele a büntetőeljárásban az ülnökök részvételével valósul meg, akik csak az elsőfokú eljárásban vehetnek részt. A büntetőeljárást szabályozó hatályos törvényünk szerint a helyi bíróság egy hivatásos bíróból és két ülnökből álló tanácsban jár el, ha a bűncselekményre a törvény nyolc évi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztést rendel el. A törvényszék mint elsőfokú bíróság – ha a törvény másképpen nem rendelkezik – egy hivatásos bíróból és két ülnökből álló tanácsban jár el. A törvény úgy rendelkezik, hogy az ítélezésben a hivatásos bíró és az ülnökök jogai, kötelességei azonosak. A bíró kizárására vonatkozó rendelkezések az ülnökre is irányadóak. Az elsőfokú bíróság határozathozatalakor, ha a bírói tanácsnak ülnök tagja is van, a szavazás előtt a tanács elnöke, a hivatásos bíró felvilágosítja az ülnököket a következő lényeges kérdésekről. Milyen határozat hozható az adott ügyben, melyek azok a törvényhelyek, mely a döntéssel kapcsolatosan jelentősek, mely büntetési nemek, valamint az intézkedések milyen köre jöhetnek szóba, a büntetés mértéke milyen határok között mozoghat. A tanácskozás során a laikusok és hivatásos bíró együttesen döntenek.

Véleményem szerint ebben a rendszerben a laikus nézőpont nem tud megfelelően érvényesülni, mert a hivatásos bíró szerepe nagyon jelentős. A szakbíró tekintélye, jogban való jártassága, illetve útmutatása a határozathozatal előtt „mellérendelt” szerep érzését keltheti az ülnökökben. A tanácskozás a bíróval közösen folyik, az ülnökök nem tanácskoznak maguk között, így nincs lehetőség a laikus nézőpont igazi kifejtésére, alapos megtárgyalására. Közismert az a szakbírói vélekedés, hogy ők inkább, mint szükséges rosszra tekintenek a laikusokra, és a véleményük nem számottevő a tanácskozás során. A klasszikus feladat, mely a laikus elemre hárulna, vagyis a bűnösség kérdésében való döntés nem tud érvényesülni. Ez azt az újabb kérdést veti fel, hogy helyes-e a laikus vélemény érvényesíthetőségének ily módon való leszűkítése, avagy érdemes lenne fontolóra venni az esküdtzéki intézmény újbóli bevezetését a magyar büntetőeljárásba.

Ahogy a bevezetőben is említettem, Magyarországon ma már csak történeti intézményként beszélhetünk az esküdszékek működéséről a büntető eljárásban. Ugyanakkor, hogy mennyire vitatott a kérdés, hogy van-e helye az esküdszéknek a bíraskodásban, az is mutatja, hogy időnként újra terítékre kerül a probléma.

Ennek illusztrálására utalok arra, hogy például hazánkban 2005-ben a Magyarországi Kisebbségek Pártja kezdeményezte az intézmény újragondolását. Népszavazási kezdeményezés történt, amely a következő kérdés feltevését indítványozta a választópolgárok számára: „Egyetért-e Ön azzal, hogy a Magyar Köztársaságban a büntető ügyekben eljáró első fokú bíróságok ítéletüket megelőzően a vádlott kérésére a bűnösség vagy ártatlanság kérdésében hat természetes személyből álló esküdszék döntését kikérje, amely döntés kötelező az ítélező bíróra?”⁶⁴ A kezdeményezést azonban az Országos Választási Bizottság három alkalommal is elutasította.

A laikusok büntető eljárásban való részvételével kapcsolatban felmerülő legfőbb aggály a jogban való járatlanság. Véleményem szerint elképzelhető, hogy más sorsra jutott volna a népszavazási kezdeményezés, ha a feltenni szándékozott kérdést másképpen fogalmazták meg, és az esküdszék döntését nem kívánták volna kötelezővé tenni a bírák számára. Itt emlékeztetnék ugyanis arra az 1896 – 1914 között hatályos, a dolgozatban is elemzett magyar szabályozásra, amely azt mutatja, hogy lehetséges a két testület, - vagyis laikusok és hivatásosok - együttműködése a rendszerben, és fontos garanciális elemek jó és hatásos fékeként tudnak működni a hivatásos bírák részéről. Erre alapozva elképzelhető, hogy megvalósítható lenne az esküdtbíraskodásnak olyan formája, amely valóban az alkotmányos szabadságjogok érvényesülését szolgálja, de ugyanakkor megfelelően minimalizálni is tudja a justizmordok számát.

A kérdés, hogy fel kell-e, fel lehet-e éleszteni Magyarországon az esküdtbíraskodás rendszerét, egy „képzeletbeli keljfeljancsi”-ként jelenik meg újra és újra a szakirodalomban, felvetve az esküdszék intézménye újbóli bevezetésének a gondolatát.

⁶⁴Pap: 2008.

Botos Gábor 1992-ben és 1993-ban publikált írásaiban, melyek a *Rendészeti Szemlében* jelentek meg, komolyan foglalkozott a kérdéssel. A cikkek a rendszerváltáshoz közeli időkben születtek, s a szerző lehetőséget látott arra, hogy a nagy társadalmi-politikai változások véghezvitelének keretében újra komolyan foglalkozzanak a kérdéssel. Hangsúlyozza, hogy a számos nyugati országok beépítette és hatékonyan alkalmazza igazságszolgáltatási rendszerében az intézményt, s ezért Magyarországnak, mely nagy változások küszöbén áll, ildomos lenne fontolóra venni a kérdést.

A szerző fontosnak tartja a népkontroll bevezetését a büntetőeljárásban, mely nézete szerint az esküdtszéki rendszerrel valósulhat meg, ezáltal a népképviselőhöz való jog az igazságszolgáltatásban is érvényesülhetne. Kiemeli továbbá, hogy a bíró mindig hivatalnok marad, az esküdt azonban képviselheti a hivatalnok-szemlélettől mentes nézőpontot a bírászkodásban. Hangsúlyozza azt a szakértelmet, melyet az esküdtek képviselhetnek, s amely mindenképp segítségére lehet a bírónak a döntésben, mérlegelésben.

Az újbóli bevezetés indokait továbbá abban látja, hogy a rendszer Magyarországon már működött, mégpedig a statisztikák szerint jól és hatékonyan, kizárólag a politikai változások vezettek annak idején a megszüntetésére. Úgy véli, az esküdtek nem zsarolhatók, míg a szakszírák ennek ki vannak téve.⁶⁵

1993-ban megjelent cikkében már konkrét javaslatokat tesz az esküdtbíráóságok működésével kapcsolatosan. Az esküdtbíráóságok a kiemelten jelentős ügyekben járnának el, hatáskörükbe a felsőbíráóság területén történő jelentősebb cselekmények tartoznának. Döntéseik ellen semmisségi panasszal a Legfelsőbb Bíráóához, a fellebbezésekkel a felsőbíráóához lehetne fordulni.

Az esküdtbíráóságok a felsőbíráóságok székhelyein működnének, időszakosan. Az esküdtválasztás úgy történne, hogy az önkormányzatok jelölése útján a nép választaná közvetlenül őket, de ugyancsak az önkormányzat delegálná őket. Működnének Veszprémben, Pécsen, Szegeden, Budapesten, Miskolcon és Debrecenben. Javaslat, hogy az

⁶⁵Botos: 1992. 45-48.

esküdtbíróságok megalakításánál vegyék figyelembe az esküdtek foglalkozását, és az ügyekben a vonatkozó szakértelemmel rendelkezők legyenek az esküdtszék tagjai.⁶⁶

Javaslati konkrétak, a gyakorlatban azonban megvalósulni nem tudtak. Nem hunyhatunk szemet ugyanis a felett a tény felett, hogy Magyarországon roppant erős az a vélekedés, mely szerint az igazságszolgáltatás kizárólag a jogvégzettek feladata lehet, s véleményem szerint ezért ütközne hatalmas ellenállásba az a kísérlet, mely megpróbálná a laikusok részvételét ismét az esküdtszéki bíráskodás formájával bevonni a büntetőeljárásba.

⁶⁶Botos: 1993. 31-32.

Irodalomjegyzék

Könyvek:

Badó Attila: Esküdszéki ítéletek. Futni hagyott bűnösök? Hírhedt esetek az Egyesült Államok igazságszolgáltatásának történetéből. Studio Batiq, 2004.

Baumgartner Izidor: A beszámítást kizáró okok az esküdszéki eljárásban. In: *Büntetőjogi tanulmányok*. 3. k. Bp. Grill K. 1916. 252-254.

Baumgartner Izidor: Esküdszéki tanulmányok. In: *Büntetőjogi tanulmányok*. 1882-1906. 1.k. Bp. Grill K. 1907. 61.

Csemegi Károly: Politika és esküdszék. In: *Csemegi Károly művei. I. kötet*, 1904. 151-157.o.

Egyetemes állam- és jogtörténet. Polgári kor. Szerzők: Kisteleki K., Lövétei I., et al. Szerk. Rácz Lajos. Bp. HVG-ORAC, 2002.

Erdei Árpád: Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában. Bp. ELTE Eötvös Kiadó, 2011.

Farkas Ákos: Konszenzuális elemek a büntető eljárásban. In: *Büntető eljárásjogi olvasókönyv*. Szerk. Tóth Mihály. Bp. Osiris, 2003. 470-482.o.

Ferencz Zoltán: Deák élete. I. kötet., Budapest, MTA, 1904.

Finkey Ferenc: A magyar büntető eljárás tankönyve. Bp. Politzer Zsigmond K., 1903.

Gordon Mahler: Az amerikai büntetőeljárás vázlata. In: *Büntető eljárásjogi olvasókönyv*. Szerk. Tóth Mihály. Bp. Osiris, 2003. 71-81.o.

Jerome Frank: Az esküdszék. In: Jerome Frank: *Bíráskodás az elme ítélőszéke előtt*. Válogatott írások. Szerk. és bev. Badó Attila. 2006. 101-118.o.

Kabódi Csaba: Igazságszolgáltatás-szolgáltatás?. In: *Büntető eljárásjogi olvasókönyv*. Szerk. Tóth Mihály. Bp. Osiris, 2003. 361-367.o.

Király Tibor: Büntetőeljárás jog. Bp. Osiris, 2008.

Magyar jogtörténet. Szerk.: Mezey Barna. 4. kiadás. Bp. Osiris, 2007.

A magyar jogtörténet forrásai. Szerk. Mezey Barna. Bp. Osiris, 2002.

Máthé Gábor: A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása. 1867-1875. Bp. Akadémiai K., 1982.

Máthé Gábor: A sajtóesküdszéki eljárás szabályozása (1848.év – a dualizmus első periódusa). In: *Studia in honorem Árpád Erdei*. Bp. KGRE ÁJK, 2009. 87-96.o.

Moór Gyula: Az esküdtbíráskodás kérdéséről. In: *Büntető eljárásjogi olvasókönyv*. Szerk. Tóth Mihály. Bp. Osiris, 2003. 341-346.o.

Nagyné Szegvári Katalin: Fejezetek az Amerikai Alkotmány történetéből. Függelék: Az Amerikai Egyesült Államok Alkotmánya. Bp. HVG-ORAC, 2002.

Rácz Lajos: Bíróságok a polgári államokban. In: *Kormányzás és kodifikáció*. Tanulmányok az Újkori Európa jogfejlődéséről. Bp. Új Ember K., 2006. 313-376.o.

Réső Ensel Sándor: Az esküdszék Magyarországon. Pest, Heckenast Gusztáv, 1867.

Szalay László: A büntető eljárásról, különös tekintettel az esküdszékekre. In: *Publicistai dolgozatok*. Pest, Heckenast Gusztáv, 1847.

Szente Zoltán: A bírói hatalom. In: *Európai alkotmány- és parlamentarizmustörténet*. Szerk. Mezey B. – Szente Z. Bp., 2003, Osiris Kiadó. 602-610.o.

Tóth Mihály: Csemegi Károly és a magyar büntető eljárásjog fejlődése. In: *Büntető eljárásjogi olvasókönyv*. Szerk. Tóth Mihály. Bp. Osiris Kiadó, 2003. 29-35.o.

Folyóiratok, hetilapok:

A Jog

Báttaszéki Lajos: Esküdszék és szakbíróság. 1897/28. 1.

Beszélő

Pap András László: Döntson a nép? 2008/6., <http://beszelo.c3.hu/cikkek/dontson-a-nep>
(utolsó megtekintés: 2012. november 8.)

Bűnügyi Szemle

Degré Miklós: Az esküdtekhez intézett kérdések viszonya a vádló indítványához. 1915.5. 205-220.

Rácz Béla: Az esküdtek részvétele a büntetés kiszabásában. 1913/4.174 –180., 1913/5.218-224.

Jogállam

Ábrahám Dezső: A francia igazságszolgáltatás bírói szervezete., 1933/2. 58.

Jogelméleti Szemle (on-line)

Badó Attila: Nép szava Isten szava? 2001/1. <http://jesz.ajk.elte.hu/bado1.html>
(utolsó megtekintés: 2012.10.02.)

Jogtudományi Közlöny

Beszámoló a Jogászgyűlésről.1928/10.

Dárday Sándor: Az esküdszék mellőzése.1882/2. 9.

Fayer László: Bírói szervezetünk reformkérdései. Az esküdszék.,1884/1. 2-5., 1884/2. 10-13., 1884/3., 1884/4.

Fayer László: Az esküdszék védelme.1905/17. 141 -146.

Fayer László: Esküdszéki kérdések.1906/23.

Finkey Ferenc: Az esküdszék a magyar büntetőeljárásban.1898/44.

Gál Jenő: A bűnösség kérdése az esküdszéki eljárásban.1906/15. 128.

Jellinek Arthur: Bűnvádi eljárás és esküdszék. 1882/4, 1882/5.

Kallós Gy.: Az esküdszék reformja.1933/26. 154-156.

Keszthelyi: Az esküdszék múltja, jelene, jövője.1928/11.

Vargha Ferenc: Az esküdszék.,1905/13., 14.,15.,16.

Magyar Jogászegyleti Értekezések

Edvi Illés Károly-Vargha Ferencz: Semmisségi panasz.,1900/175. 1-26.

Fabiny Ferenc: Semmisségi panasz. Az esküdtbíróság ítéletei ellen., 1900/174. 1-15.

Magyar Közigazgatás

Némethy Imre: Főtárgyalás a párizsi esküdszék előtt.1925/8. 1-3.

Magyar Jogi Szemle

Finkey Ferenc: A negyedszázados esküdtbíróság.,1925/2. 47-56.

Magyar Szemle

Miskolczy Ágost: Az esküdszék problémája.,1927/3.

Magyar Themis

Az esküdszék hatáskörének megszorításáról.,1880/11. 85.

Rendészeti Szemle

Botos Gábor: Az esküdtbíróság intézményének újbóli bevezetéséről. 1992 /2. 45-48.

Botos Gábor: Milyen irányban változzon a büntetőeljárás-jog? 1993/9. 31-32.

Ügyvédek Lapja

Bálint Lajos: Az esküdszék hatásköre.1897/47. 3., 1899/45. 2-3.,1899/48. 4-5., 1899/49. 2-3., 1899/46. 2-4.,1899/50. 2-4.,1899/52. 3-4.

Becsület és esküdszék.1897/23. 1-2.

Az esküdtek hatásköre.1895/47. 1-2.

Az esküdszék előtti eljárás 47.§a. 1894/26. 1-2.

Az esküdszék kérdéséhez.1895/19. 2-3., 1895/17. 2-4., 1895/20. 3-4.

Az esküdszék reformja.1894/21. 1-2.

Az esküdszékek magánbecsületsértés ügyekben.1897/8. 2.

Friedmann Bernát: Az esküdszék reformjához.1913/42. 2-3.

Gonda Dezső: Az esküdszék csődje.1900/26. 5-6.

Güntler Antal: Esküdszék és sajtódeliktum.1897/20. 1-2.

Még egyszer az esküdszék megalakítása.1897/18. 1-2.

Reiner Ede: Az esküdszék megalakítása.1897/17. 1-2.

Jogforrások:

1848:18. tc. - Sajtótörvény

1896:33. tc. – A bűnvádi perrendtartásról

1897:33. tc. – Az esküdtbíróságokról

1914:13. tc. – Az esküdtbíróság előtti eljárásra és a semmisségi panaszra vonatkozó rendelkezések módosításáról